

Ανώτατη Εκκλησιαστική Ακαδημία Αθήνας

Χριστιανισμός και Ανθρωπισμός

1^ο Διεπιστημονικό Συνέδριο

6-8 Νοεμβρίου
2019

ΠΡΑΚΤΙΚΑ



ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ
ΑΘΗΝΑ 2021

1ο ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ Α.Ε.Α.Α.
ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ



ΠΡΑΚΤΙΚΑ

Ανώτατη Εκκλησιαστική Ακαδημία Αθήνας
1ο Διεπιστημονικό Συνέδριο, 6-8 Νοεμβρίου 2019.
Πρακτικά

ISBN: 978-960-02-.....

Copyright © 2021:

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ ΑΕΒΕ

Νικηταρά 2 & Εμμ. Μπενάκη, 106 78 Αθήνα

τηλ.: 210-3822496, 210-3838020, fax: 210-3809150

site: www.papazissi.gr • e-mail: papazisi@otenet.gr

Υποκατάστημα: Σιατίστης 7, 546 31 Θεσσαλονίκη

τηλ.: 2310-227410 | site: natasapelagidou@papazisi.gr

Εκτύπωση-Βιβλιοδεσία:

.....

Απαγορεύεται η μερική ή ολική αναδημοσίευση του έργου αυτού, καθώς και η αναπαραγωγή του με οποιοδήποτε μέσο χωρίς σχετική άδεια του Εκδότη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ



Πρόγραμμα Συνεδρίου	11
Καλωσόρισμα των Συνέδρων. <i>π. Δημήτριος Κουτσούρης, Πρόεδρος Οργ. Επιτρ.</i>	23
Χαιρετισμός των Συνέδρων. <i>Ανάργυρος Παπαρίδης, Πρόεδρος Α.Σ. Α.Ε.Α.Α.</i>	25
Χαιρετισμός <i>Μητροπολίτης Κώου και Νισύρου Ναθαναήλ</i>	27
Χαιρετισμός <i>Μητροπολίτης Μάνης Χρυσόστομος Γ'</i>	29
Χαιρετισμός <i>Καθηγουμένη Ι. Μ. Αγίας Τριάδος Αιγίνης (Αγίου Νεκταρίου), Τιμοθέη Μοναχή</i>	31
Χαιρετισμός και κήρυξη ενάρξεως των εργασιών <i>Μητροπολίτης Ύδρας, Σπετσών και Αιγίνης Εφραίμ</i>	33
Θεανθρωπισμός χριστιανικός και παγανιστικός. Συγκριτική εξέταση δύο αντιπροσωπευτικών παραδειγμάτων <i>Δημήτρης Α. Βασιλάκης</i>	39
Θεωρίες για τα ΜΜΕ. Η Αλλοτρίωση των ΜΜΕ στον σύγχρονο κόσμο. <i>Βασίλης Γαϊτάνης</i>	53

Χριστιανικός ανθρωπισμός στο πηγαίο υλικό των Ιερών Κανόνων της Ορθοδόξου Εκκλησίας.	75
<i>Έλενα Γ. Γιαννακοπούλου</i>	
Η σύζευξη Ελληνισμού και Ιουδαϊσμού στο πρόσωπο του Φίλωνα του Αλεξανδρέα.	85
<i>Αθανάσιος Ζιάκας</i>	
Αυτονόμηση στην εκκλησιαστική ψαλτική τέχνη. Θεολογική και ιστορική προσέγγιση.	97
<i>Κωνσταντίνος Χαριλ. Καραγκούνης</i>	
Ιεροί Κανόνες και αναπηρία	119
<i>Ιωάννης Ε. Καστανάς</i>	
Ο «ανθρωπισμός» της αγιότητας. «Ο Άγιος Νεκτάριος κατά χάριν εικόνα του Θεανθρώπου»	127
<i>π. Δημήτριος Κουτσούρης</i>	
Χριστιανισμός και Ανθρωπισμός σύμφωνα με τις αναφορές στη Θεία Λειτουργία και τις Ιερές Ακολουθίες της Εκκλησίας. . .	141
<i>π. Σπυρίδων Κωνσταντής</i>	
Χριστιανισμός και Ανθρωπισμός. Η επιστροφή στην αξία της Σχέσεως με τους άλλους	155
<i>Σπυριδούλα Γρηγ. Κωσταρά</i>	
Μοναξιά και μοναχικότητα. Αρχαία, Βυζαντινή και Σύγχρονη οπτική	169
<i>Μιχαήλ Κ. Μαντζανάς</i>	
Ανθρωπολογικές διαστάσεις στο έργο του Αγ. Νικολάου Καβάσιλα	179
<i>Βασιλική Β. Μαυροσκά</i>	
Η σωτηριολογική αξία του ανθρώπινου προσώπου κατά την Ορθόδοξη Χριστιανική διδασκαλία	191
<i>Ζαννής Γ. Μηνιώτης</i>	
Η ανατρεπτική διαχείριση τής θνητότητας στην Καινή Διαθήκη. Η συμβολή της στον ανθρωπισμό της ελληνιστικής εποχής . .	199
<i>π. Κωνσταντίνος Παπαθανασίου</i>	

Ο ανθρωπολογικός χαρακτήρας της οντολογικής αποδόμησης και της παιδαγωγίας του κακού κατά τον Ιερό Φώτιο (820-893).	217
<i>Λαμπρινός Πλατυπόδης</i>	
Η Βυζαντινή τοιχογραφία είναι νωπογραφία. (Η αποκατάσταση μιας παρερμηνείας)	241
<i>Σέργιος Σεργιάδης, Ν. Καραγιάννης, Ι. Κωτσαλάς</i>	
Πανσέληνος και όχι αστραπάδες.	253
<i>Σέργιος Σεργιάδης</i>	
Συγκριτική διάσταση χριστιανικού και μαρξιστικού ανθρωπισμού. Θρησκείες και το ζήτημα του ανθρωπισμού στην ζωή.	263
<i>Σερδάρης Παναγιώτης</i>	
Η έννοια της περιοριστικής δίαιτας στα σύγχρονα διαιτολόγια και η σχέση τους με τη νηστεία στην Ορθόδοξη Εκκλησία . .	277
<i>Δρ. Γεώργιος Ι. Τσικαλάκης</i>	
Ο Ανθρωπισμός ως αναζήτηση νοήματος και υπαρξιακής θέσης του ανθρώπου.	291
<i>Νικήτας Χιωτίνης</i>	
Ο Ορθόδοξος ανθρωπισμός στη Νεκρώσιμη Ακολουθία	301
<i>Δημήτριος Χοϊλούς, Φιλοκτήτης Τζαράκης</i>	
Περιλήψεις & Βιογραφικά	307

Ανώτατη Εκκλησιαστική Ακαδημία Αθήνας

Χριστιανισμός και Ανθρωπισμός 1^ο Διεπιστημονικό Συνέδριο

6-8 Νοεμβρίου
2019

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ



ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΑΣ

1^ο Διεπιστημονικό Συνέδριο Χριστιανισμός και Ανθρωπισμός

Τετάρτη 06 - Παρασκευή 08 Νοεμβρίου 2019
Αίθουσα Εκδηλώσεων της Α.Ε.Α.Α

Νέα Κηφισιά, Χρυσάλλιδος 38 - Θεμιστοκλέους, Τ.Κ. 145 61
Ιστοσελίδα: www.aeaa.gr - E-mail: info@aeaa.gr
Τηλ. : 210 8070686 - FAX: 210 6204714

Το 1ο Διεπιστημονικό Συνέδριο εστιάζει το ερευνητικό του ενδιαφέρον στα πορίσματα της νεότερης και της σύγχρονης επιστημονικής συζήτησης, τα οποία δέχονται μεν, ότι πατέρες του Ανθρωπισμού είναι οι αρχαίοι Έλληνες στοχαστές, κατέδειξαν δε, ότι ο Χριστιανισμός έδωσε απύθμενο βάθος και λυτρώνουσα αξία στην έννοια και στην εφαρμογή στην πράξη των αρχών του Ανθρωπισμού. Σκοπός του συνεδρίου είναι αφ' ενός να προσεγγισθεί, μέσω του εποικοδομητικού διαλόγου των ανθρωπιστικών, κοινωνικών, θετικών και λειτουργικών Επιστημών αλλά και της Τέχνης, το κεντρικό θέμα του σε όσο το δυνατόν περισσότερες από τις διαστάσεις του. Αφ' ετέρου, να στρέψει τη μνήμη μας -ευλαβική και ευγνωμονούσα- προς τον Άγιο Νεκτάριο και τον μεγαλουργό φιλάνθρωπο λόγο του: « Ό Έλλην γνωρίσας τίς είναι και τίς όφείλει να αποβή, σκοπόν έθετο την έαυτοῦ τελείωσι [...] ή γνώσις τοῦ καλοῦ, τοῦ αγαθοῦ, τοῦ ἀληθοῦς και ή έμφυτος προς τῶν πλησίον αγάπη ανέπτυξεν εν τῇ καρδίᾳ τοῦ Έλληνοσ τῶν πόθον τῆσ αἰτομεταδόσεωσ, και ό Έλλην απέβη διδάσκαλοσ τῆσ ἀνθρωπότητοσ [...] ή θεία αὔτη αγάπη έγένετο τῶ έλατήριον ὄλων τῶν ὀρμῶν του [...] και τοιοῦτοσ διεμορφώθη ό ήθικόσ αὔτοῦ χαρακτήρ. Ό τοιοῦτοσ χαρακτήρ δευ ήδύνατο ή να ένθουσιασθῆ εκ τῶν ἀρχῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ »

Για την Επ. Επ. και Οργ. Επ.
Σπυριδούλα Γρ. Κωσταρά

Τετάρτη, 06.11.2019

08:30 ΠΡΟΣΕΛΕΥΣΗ - ΕΓΓΡΑΦΕΣ

09:00 ΠΡΟΣΕΥΧΗ - Επίσημη Έναρξη του Συνεδρίου

- Καλωσόρισμα των Συνέδρων από τον Πρόεδρο της Οργανωτικής Επιτροπής της Α.Ε.Α.Α., Επίκουρο Καθηγητή π. Δημήτριο Κουτσούρη
- Χαιρετισμός των Συνέδρων από τον Πρόεδρο του Ακαδημαϊκού Συμβουλίου της Α.Ε.Α.Α., Αναπληρωτή Καθηγητή **Ανάργυρο Παπαρίδη**
- Χαιρετισμοί Επισήμων
- Χαιρετισμός και Κήρυξη Ενάρξεως των Εργασιών του 1^{ου} Διεπιστημονικού Συνεδρίου της Α.Ε.Α.Α. από τον Μητροπολίτη Ύδρας, Σπετσών, Αιγίνης, Ερμιονίδας και Τροιζηνίας, **κ. Εφραίμ**

1^η ΣΥΝΕΔΡΙΑ: 10:00 - 11:40

Πρόεδρος Συνεδρίας: Αν. Καθηγητής Ανάργυρος Παπαρίδης

10:00 - 10:30 **ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΟΜΙΛΙΑ**

*Αχιλλεύς Χαλδαιάκης, Καθηγητής του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του ΕΚΠΑ - Κοσμήτωρ τής Φιλοσοφικής Σχολής του Ε.Κ.Π.Α.
- Άγιος Νεκτάριος· Ο μελωδός Ιεράρχης*

10:30 - 10:40 Συζήτηση

10:40 - 11:00 *π. Δημήτριος Κουτσούρης, Επίκουρος Καθηγητής τής Α.Ε.Α.Α.
- Ο «ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ» ΤΗΣ ΑΓΙΟΤΗΤΑΣ. Ο Άγιος Νεκτάριος κατά χάριν εικόνα του Θεανθρώπου*

11:00 - 11:10 Συζήτηση

11:10 - 11:30 *Σπυριδούλα Γρηγ. Κωσταρά, Επίκουρη Καθηγήτρια της Α.Ε.Α.Α.
- Χριστιανισμός και Ανθρωπισμός. Η επιστροφή στην αξία τής Σχέσεως με τους άλλους*

11:30 - 11:40 Συζήτηση

2^η ΣΥΝΕΔΡΙΑ: 11:40 - 13:00Πρόεδρος Συνεδρίας: Καθηγητής Αχιλλεύς Χαλδαιάκης

11:40 - 12:30 ΣΤΡΟΓΓΥΛΗ ΤΡΑΠΕΖΑ; Πτυχές από τον Βίο και το Έργο του Αγίου Νεκταρίου Επισκόπου Πενταπόλεως του θαυματουργού

- **Σοφοκλής Δημητρακόπουλος**, Θεολόγος - Φιλολόγος - Συντ. Καθηγητής Μ.Ε.
- Σπουδές και παιδεία του Αγίου Νεκταρίου
- **Διονύσιος Χ. Καλαμάκης**, Αναπληρωτής Καθηγητής - Διευθυντής τού Τομέα Βυζαντινής Φιλολογίας και Λαογραφίας τού Τμήματος Φιλολογίας τής Φιλοσοφικής Σχολής τού Ε.Κ.Π.Α.
- Το συγγραφικό έργο του Αγίου Νεκταρίου: κίνητρο, περιεχόμενο, σκοπός
- **Δημήτριος Γόννης**, Ομότιμος Καθηγητής τής Θεολογικής Σχολής τού Ε.Κ.Π.Α.
- Αναγκαιότητα, αρχές, μέθοδοι και στόχοι τής κριτικής εκδόσεως των Απάντων τού Αγίου Νεκταρίου

12:30 - 13:00 Συζήτηση

13:00 - 14:00 ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ

3^η ΣΥΝΕΔΡΙΑ: 14:00 - 17:00Πρόεδρος Συνεδρίας: Επ. Καθηγητής π. Δημ. Κουτσούρης

14:00 - 14:20 **Κων/νος Χαριλ. Καραγκούνης**, Αναπληρωτής Καθηγητής Α.Ε.Α.Α.
- Αυτονόμηση στην Ψαλτική Τέχνη. Θεολογική - Ιστορική προσέγγιση

14:20 - 14:30 Συζήτηση

14:30 - 14:50 **π. Σπυρίδων Κωνσταντής**, Υποψήφιος Διδάκτωρ - Κληρικός τής Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών
- Χριστιανισμός και Ανθρωπισμός σύμφωνα με τις αναφορές στη Θεία Λειτουργία και τις Ιερές Ακολουθίες τής Εκκλησίας

14:50 - 15:00 Συζήτηση

15:00 - 15:20 **Δημήτριος Χοϊλούς**, Διδάκτωρ - Εκπαιδευτικός // **Φιλοκτήτης Τζαράκης**, Εκπαιδευτικός - Διευθυντής 2^{ου} Γυμνασίου Ιεράπετρας
- Ο ορθόδοξος ανθρωπισμός τής Νεκρώσιμης Ακολουθίας

15:20 - 15:30 Συζήτηση

- 15:30 - 15:50 **Δημήτριος Καταβάτης**, Μεταπτυχιακός Φοιτητής τού Τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας και Θρησκευολογίας τού Ε.Κ.Π.Α. - Πτυχιούχος τής Α.Ε.Α.Α.
- **Η Ακολουθία του Ευχελαίου και οι λοιπές έκτακτες Ακολουθίες και ευχές τής Εκκλησίας ως ένδειξη ανθρωπισμού βάσει του Ευχολογίου Barberinianus 336 (Η' αιώνας)**
- 15:50 - 16:00 Συζήτηση
- 16:00 - 16:20 **π. Ιωσήφ Κουτσούρης**, Υποψήφιος Διδάκτωρ - Κληρικός τής Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών
- **Ο ανθρωπισμός του «πνευματικού νόμου» - Σχόλια στο ομώνυμο έργο τού Μάρκου Ασκητή**
- 16:20 - 16:30 Συζήτηση
- 16:30 - 16:50 **Παναγιώτης Χρονόπουλος**, Μεταπτυχιακός Φοιτητής τού Τμήματος Θεολογίας τού Ε.Κ.Π.Α. - Πτυχιούχος τής Α.Ε.Α.Α.
- **Η εντολή τής “αυξήσεως”: Ένας διάλογος μεταξύ ανθρωπισμού και αγιότητας**
- 16:50 - 17:00 Συζήτηση
- 17:00 **ΛΗΞΗ ΤΩΝ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ ΤΗΣ 1^{ης} ΗΜΕΡΑΣ**

Πέμπτη, 07.11.2019

4^η ΣΥΝΕΔΡΙΑ: 08:30 - 11:00

Πρόεδρος Συνεδρίας: Αν. Καθηγήτρια Έλενα Γιαννακοπούλου

- 08:30 - 08:50 **Ζαννής Μηνιάτης**, Υποψήφιος Διδάκτωρ - Θεολόγος Εκπαιδευτικός στα Εκπαιδευτήρια «Δούκα»
- **Η σωτηριολογική αξία του ανθρώπινου προσώπου κατά την Ορθόδοξη Χριστιανική διδασκαλία**
- 08:50 - 09:00 Συζήτηση
- 09:00 - 09:20 **π. Κωνσταντίνος Παπαθανασίου**, Διδάκτωρ Θεολογίας - Προϊστάμενος τού Γραφείου Εκδόσεων Αποστολικής Διακονίας τής Ε.Ε.
- **Η ανατρεπτική διαχείριση της θνητότητας στην Καινή Διαθήκη**
- 09:20 - 09:30 Συζήτηση

- 09:30 - 09:50 *Ιωάννης Καστανάς, Διδάκτωρ - Μέλος Συνεργαζόμενου Εκπαιδευτικού Προσωπικού τής Νομικής Σχολής τού Πανεπιστημίου Λευκωσίας - Ιεροί Κανόνες και αναπηρία*
- 09:50 - 10:00 *Συζήτηση*
- 10:00 - 10:20 *Σέργιος Σεργιάδης, Ζωγράφος - Ιδιώτης - Πανσέληνος ή Αστραπάδες;*
- 10:20 - 10:30 *Συζήτηση*
- 10:30 - 10:50 *π. Βασίλειος Θερμός, Αναπληρωτής Καθηγητής τής Α.Ε.Α.Α. - Υπάρχει Ανθρωπισμός στη Μετανεωτερικότητα; Θεολογική και Ψυχολογική Προσέγγιση*
- 10:50 - 11:00 *Συζήτηση*
- 11:00 - 11:30 **ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ**

5^η ΣΥΝΕΔΡΙΑ: 11:30 - 13:40

Πρόεδρος Συνεδρίας: Αν. Καθηγητής Βασίλειος Γαϊτάνης

- 11:30 - 12:00 **KENTΡΙΚΗ ΟΜΙΛΙΑ**
Βασίλειος Γαϊτάνης, Αναπληρωτής Καθηγητής τού Τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας και Θρησκευσιολογίας τής Θεολογικής Σχολής τού Ε.Κ.Π.Α. - Η θεωρία τού Μακ Λούαν και η Ορθόδοξη υπέρβαση
- 12:00 - 12:10 *Συζήτηση*
- 12:10 - 12:30 *Έλενα Γιαννακοπούλου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας και Θρησκευσιολογίας τής Θεολογικής Σχολής τού Ε.Κ.Π.Α. - Ο Χριστιανικός Ανθρωπισμός στο πηγαίο υλικό των Ιερών Κανόνων τής Ορθοδόξου Εκκλησίας*
- 12:30 - 12:40 *Συζήτηση*
- 12:40 - 13:00 *Βασιλική Β. Μαυροσκά, Επίκουρη Καθηγήτρια τής Α.Ε.Α.Α. - Ανθρωπολογικές διαστάσεις στο έργο τού αγίου Νικολάου Καβάσιλα*
- 13:00 - 13:10 *Συζήτηση*
- 13:10 - 13:30 *π. Καισάριος Χρόνης, Υποψήφιος Διδάκτωρ - Αρχιμανδρίτης τής Αγιωτάτης Αρχιεπισκοπής Κωνσταντινουπόλεως*

- Η μέριμνα της Μεγάλης Εκκλησίας προς κάθε άνθρωπο μέσα από τις Πατριαρχικές Εγκυκλίους επί πατριαρχείας Βαρθολομαίου του Α΄
13:30 - 13:40 Συζήτηση

13:40 - 14:30 ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ

6^ο ΣΥΝΕΔΡΙΑ: 14:30 - 17:00

Πρόεδρος Συνεδρίας: Καθηγητής Νικήτας Χιωτίνης

14:30 - 14:50 π. Γρηγόριος Βαλτογιάννης, Υποψήφιος Διδάκτωρ - Κληρικός Ιεράς Μητροπόλεως Μονεμβασίας και Σπάρτης (Ιερά Μονή Αγίων Αναργύρων Πάρωνος)

- Το επιχείρημα της Judith Jarvis Thomson υπέρ των αμβλώσεων υπό τη βάση της Ορθόδοξου Θεολογίας

14:50 - 15:00 Συζήτηση

15:00 - 15:20 Πέτρος Φαραντάκης, Διδάκτωρ - Διευθυντής Ακαδημαϊκού Προγράμματος του Bilston Community College, Birmingham, Ην.Βασίλειο

- Η θρησκευτικότητα ως ουμανισμός στη νεοελληνική φιλοσοφική γραμματεία. Το παράδειγμα του Πέτρου Βράιλα-Αρμένη (1813 - 1884)

15:20 - 15:30 Συζήτηση

15:30 - 15:50 Δημήτριος Βασιλάκης, Διδάκτωρ - Ανεξάρτητος Ερευνητής

- Θεανθρωπισμός χριστιανικός και παγανιστικός: συγκριτική εξέταση δύο αντιπροσωπευτικών παραδειγμάτων

15:50 - 16:00 Συζήτηση

16:00 - 16:20 Αθανάσιος Ζιάκας, Φιλολόγος - Διδάκτωρ Φιλοσοφίας - Φοιτητής τού Προγράμματος Ιερατικών Σπουδών τής Α.Ε.Α.Α.

- Η σύζευξη Ελληνισμού και Ιουδαϊσμού στο πρόσωπο του Φίλιωνα του Αλεξανδρέα

16:20 - 16:30 Συζήτηση

16:30 - 16:50 Σοφία Ταραμίγκου, Εκπαιδευτικός - Δημόσιος Υπάλληλος

- Πώς η Παιδαγωγία τού Σωκράτη συμφωνεί με την διδασκαλία τού Ιησού Χριστού

16:50 - 17:00 Συζήτηση

17:00 ΛΗΞΗ ΤΩΝ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ ΤΗΣ 2^{ης} ΗΜΕΡΑΣ

Παρασκευή, 08.11.2019

06:30 - 09:00 **ΟΡΘΟΣ και ΘΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ επί τη Εορτή των Παμμεγίστων Ταξιαρχών, στο Ιερό Παρεκκλήσιο της Α.Ε.Α.Α.**

7^η ΣΥΝΕΔΡΙΑ: 09:30 - 11:30

Πρόεδρος Συνεδρίας: Αν. Καθηγήτρια Μαρία Ράππη

09:30 - 09:50 **Άννα Κόλτσιου - Νικήτα, Καθηγήτρια του Τμήματος Θεολογίας τής Θεολογικής Σχολής τού Α.Π.Θ.**

- Η προσωπική αναζήτηση της αλήθειας στη φιλοσοφία και το Χριστιανισμό κατά τους πρώτους αιώνες

09:50 - 10:00 *Συζήτηση*

10:00 - 10:20 **Νικήτας Χιωτίνης, Αρχιτέκτων Μηχανικός - Καθηγητής τού Τμήματος Εσωτερικής Αρχιτεκτονικής τής Σχολής Εφαρμοσμένων Τεχνών και Πολιτισμού τού Π.Δ.Α.**

- Ο Ανθρωπισμός ως αναζήτηση νοήματος και υπαρξιακής θέσης τού ανθρώπου

10:20 - 10:30 *Συζήτηση*

10:30 - 10:50 **Μιχαήλ Μαντζανάς, Αναπληρωτής Καθηγητής τής Α.Ε.Α.Α.**

- Η φιλοσοφική και ψυχολογική διάσταση της μοναξιάς και της μοναχικότητας

10:50 - 11:00 *Συζήτηση*

11:00 - 11:20 **Λαμπρινός Πλατυπόδης, Διδάκτωρ, Μέλος Ε.Δι.Π της Α.Ε.Α.Α.**

- Ο ανθρωπολογικός χαρακτήρας τής οντολογικής αποδόμησης και τής παιδαγωγίας του κακού κατά τον Ιερό Φώτιο

11:20 - 11:30 *Συζήτηση*

11:30 - 11:45 **ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ**

8^η ΣΥΝΕΔΡΙΑ: 11:45 - 13:45

Πρόεδρος Συνεδρίας: Καθηγήτρια Άννα Κόλτσιου - Νικήτα

11:45 - 12:05 **Νικόλαος Καραγιάννης, Ζωγράφος - Αγιογράφος - Διδάκτωρ Σχολής**

Χημικών Μηχανικών τού Τομέα Επιστήμης και Τεχνικής των Υλικών τού Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου // Σέργιος Σεργιάδης // Ιωάννης Π. Κωτσαλάς

- Η Βυζαντινή τοιχογραφία είναι νωπογραφία ή ξηρογραφία; (Η διάρθρωση μιας λανθασμένης ακαδημαϊκής ερμηνείας)

12:05 - 12:15 Συζήτηση

12:15 - 12:35 *Παναγιώτης Σεργιάδης, Καθηγητής τού Τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας*

- Συγκριτική διάσταση Χριστιανικού και Μαρξιστικού Ανθρωπισμού

12:35 - 12:45 Συζήτηση

12:45 - 13:05 *Μαρία Ράπτη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια και Πρόεδρος του Α.Σ. της Α.Ε.Α. Βελγίας Ιωαννίνων*

- Χριστιανισμός και παιδαγωγική αγάπη. Μία ψυχοπαιδαγωγική, ανθρωποκεντρική προσέγγιση

13:05 - 13:15 Συζήτηση

13:15 - 13:35 *Ολυμπία - Μαρία Ποντίκη, Νομικός - Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια του Τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας του Ε.Κ.Π.Α.*

- Μια σύγχρονη προσέγγιση στη σύνδεση Χριστιανισμού και Ανθρωπισμού με έμφαση στον άγιο και διαχρονικό λόγο τού Αγίου Νεκταρίου

13:35 - 13:45 Συζήτηση

13:45 - 14:30 ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ

9^η ΣΥΝΕΔΡΙΑ: 14:30 - 17:30

Πρόεδρος Συνεδρίας: Καθηγητής Παναγιώτης Σεργιάδης

14:30 - 14:50 *Αθανάσιος Ν. Παπαθανασίου, Διδάκτωρ - Μέλος Ε.Δι.Π. της Α.Ε.Α.Α. - Θεολογία Minjung: Η κορεατική χριστιανική θεολογία της απελευθέρωσης. Διάλογος με την Ορθόδοξη παράδοση*

14:50 - 15:00 Συζήτηση

15:00 - 15:20 *Αθανάσιος Κολιοφούτης, Διδάκτωρ - Εκπαιδευτικός - Μεταδιδασκαρικός Ερευνητής τού Α.Π.Θ. - Συνεργαζόμενο Εκπαιδευτικό Προσωπικό τού Πανεπιστημίου Νεάπολης Πάφου (MA Distance Learning in Theology)*

- Η ποιμαντική μέριμνα της Εκκλησίας για τους μετανάστες ως

ευδεικτικό παράδειγμα του Χριστιανικού Ανθρωπισμού στην εποχή της μετανεωτερικότητας

- 15:20 - 15:30 *Συζήτηση*
- 15:30 - 15:50 *Ιωάννης Κωτσαλάς, Διδάκτωρ - Μέλος Ε.Δι.Π. της Α.Ε.Α.Α.
- Αειφόρος Ανάπτυξη. Η νέα ηθική;*
- 15:50 - 16:00 *Συζήτηση*
- 16:00 - 16:20 *Γεώργιος Τσικαλάκης, Διδάκτωρ - Μέλος Ε.Δι.Π. στο Τμήμα Επι-
στημών Διατροφής και Διαιτολογίας στο Ελληνικό Μεσογειακό Πα-
νεπιστήμιο
- Η έννοια της περιοριστικής διατροφής στα σύγχρονα διαιτολόγια και
η σχέση τους με τη νηστεία στην Ορθόδοξη Εκκλησία*
- 16:20 - 16:30 *Συζήτηση*
- 16:30 - 16:50 *Γεώργιος Δ. Παναγόπουλος, Αναπληρωτής Καθηγητής τής Α.Ε.Α.
Βελλάς Ιωαννίνων
- Ανθρωπολογία και εσχατολογία στην δυτική Τέχνη υπό το φως της
πατερικής εμπειρίας: Η περίπτωση της 2ης Συμφωνίας (Auferstehungs-
symphonie) του Γκ. Μάλερ»*
- 16:50 - 17:00 *Συζήτηση*
- 17:00 - 17:20 *π. Δημήτριος Παπαδάκης, Κληρικός - Ερευνητής - Επιστημονικός Συ-
νεργάτης της Πανεπιστημιακής Ψυχιατρικής Κλινικής του Πα.Γ.Ν.
Ηρακλείου Κρήτης - Υπ. Διδάκτωρ Τομέα Τέχνης και Λατρείας του
Τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας τής Θεολογικής Σχολής του Α.Π.Θ.
- Η Βυζαντινή Μουσική ως θεραπεία. Μουσική, επικοινωνία, ενσυναί-
σθηση, αυτοπραγμάτωση*
- 17:20 - 17:30 *Συζήτηση*
- 17:30 - 18.00 **ΨΑΛΤΙΚΗ ή ΜΟΥΣΙΚΗ ΕΚΔΗΛΩΣΗ**
- 18:00 **ΚΛΕΙΣΙΜΟ ΤΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ του 1^{ου} Διεπιστημονικού Συνεδρίου της
Α.Ε.Α.Α. από τον Πρόεδρο του Α.Σ. της Σχολής Ανάργυρο Παπαρίδη**

Σας ευχαριστούμε για την παρουσία και την συμμετοχή σας

...

A. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

- **Ανάρργυρος Παπαρίδης**, ΠΡΟΕΔΡΟΣ, Αν. Καθηγητής (Χριστιανική και Βυζαντινή Αρχαιολογία και Τέχνη)
- **Αθανάσιος Καψάλης**, Αν. Καθηγητής (Γενική Εκκλησιαστική Ιστορία)
- **Μιχαήλ Μαντζανάς**, Αν. Καθηγητής (Αρχαία Ελληνική & Βυζαντινή Φιλοσοφία)
- Πρωτοπρεσβύτερος **Βασίλειος Θερόμος**, Αν. Καθηγητής (Ποιμαντική)
- **Κωνσταντίνος Χαρίλ. Καραγκούνης**, Αν. Καθηγητής (Βυζαντινή Εκκλησιαστική Μουσική)
- Πρωτοπρεσβύτερος **Δημήτριος Κουτσούρης**, Επ. Καθηγητής (Εκκλησιαστική Γραμματεία)
- **Δημήτριος Πασσάκος**, Επ. Καθηγητής (Καινή Διαθήκη)
- **Βασιλική Μαυροσκά**, Επ. Καθηγήτρια (Δογματική)
- **Σπυριδούλα Γρηγ. Κωσταρά**, Επ. Καθηγήτρια (Ψυχολογία τής Επικοινωνίας)

B. ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

- π. **Δημήτριος Κουτσούρης**, ΠΡΟΕΔΡΟΣ, Επ. Καθηγητής (Εκκλησιαστική Γραμματεία)
- **Κωνσταντίνος Χαρίλ. Καραγκούνης**, Αν. Καθηγητής (Βυζαντινή Εκκλησιαστική Μουσική)
- **Κλειώ Κοντογιάννη**, Ε.ΔΙ.Π. (Msc, Γραφικές Τέχνες - Multimedia)
- **Αγγελική Κούκη**, Ε.ΔΙ.Π. (Χημεία)
- **Σπυριδούλα Γρηγ. Κωσταρά**, (Επ. Καθηγήτρια, Ψυχολογία τής Επικοινωνίας)
- **Ιωάννης Κωτσαλάς**, Ε.ΔΙ.Π. (Φυσική και Χημεία)
- **Μιχαήλ Μαντζανάς**, Αν.Καθηγητής (Αρχαία Ελληνική & Βυζαντινή Φιλοσοφία)
- **Δέσποινα Πάνου**, Ε.ΔΙ.Π., (Αγγλική γλώσσα)
- **Αθανάσιος Ν. Παπαθανασίου**, Ε.ΔΙ.Π. (Θεολογία)
- **Χρήστος Παπακώστας**, Διδάσκων της Α.Ε.Α.Α. (Msc, Πληροφορική)

Γ. ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ και ΨΗΦΙΑΚΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ

- **Χρήστος Παπακώστας**, Διδάσκων της Α.Ε.Α.Α. (Msc, Πληροφορική)
- **Ιωάννης Δημητριάδης**, Εξωτερικός Συνεργάτης της Α.Ε.Α.Α.

Δ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΚΗ και ΤΛΙΚΟΤΕΧΝΙΚΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ

- Γραμματέας ΑΕΑΑ, Δρ **Πολίνα Κοντογιάννη**, ΠΕ Διοικητικού - Οικονομικού
- Υπεύθυνη Erasmus, Δρ **Νέλλη - Πηνελόπη Κοντογιάννη** (Δρ Ψυχολογίας)
- Τμ. Φοιτ. Μέριμνας, Msc **Ιωάννα Θαλάσση**, ΤΕ Πληροφορικής
- Τμ. Φοιτ. Μέριμνας, Msc **Βασιλική Μπερέτη**, ΠΕ Διοικητικού - Οικονομικού
- Τμ. Προσωπικού, Msc **Αγγελική Μόσχου**, ΠΕ Διοικητικού - Οικονομικού
- Τμ. Φοιτ. Μέριμνας, **Μαρία Στεφανάκη**, Αποσπασμένη Διοικ. Υπάλληλος
- Βοηθητικό Προσωπικό: **Κωνσταντίνος Θεοδωράκης**, Επιμελητής - Φύλακας

Ε. ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΝΤΥΠΩΝ

- Αφίσα, Banner, κ.λπ: **Κλειώ Κοντογιάννη**
- Πρόγραμμα, Φυλλάδιο: **Κωνσταντίνος Χαρίλ. Καραγκούνης, Σπυριδούλα Γρηγ. Κωσταρά**

ΑΥΤΟΝΟΜΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΨΑΛΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Κωνσταντίνος Χαρίλ. Καραγκούνης

Αναπληρωτής Καθηγητής «Βυζαντινής Εκκλησιαστικής Μουσικής»
της Α.Ε.Α.Α.



Α'. Θεολογική Προσέγγιση

Περὶ τῆς θεολογικῆς ἐννοίας «αὐτονόμηση». Ἐχοντας ἐπίγνωση τοῦ ἀκροατηρίου ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ἴσταμαι, ἀντιλαμβάνομαι ἄριστα ὅτι ὁ ὅρος «αὐτονόμηση», στὴν θεολογικὴ του διάσταση, ὄχι μόνον δὲν εἶναι ἄγνωστος σ' ἐσᾶς -ἅπαγε τῆς ὕβρεως-, ἀντιθέτως, ἐπίσταμαι ὅτι ὅλοι σας εἴστε οἱ πλέον ἀρμόδιοι νὰ ὁμιλήσετε ἐπ' αὐτοῦ καὶ περὶ αὐτοῦ. Καί, μόνον γιὰ χάρι τῆς διατυπώσεως τῆς συλλογιστικῆς μου, θὰ ἐπικαλεσθῶ τὴν ἀνοχή σας, ὥστε νὰ ὑπενθυμίσω, ὅτι «αὐτονόμηση» εἶναι ἡ αἰτία καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ φοβεροῦ Ἐωσφορικοῦ Ἁμαρτήματος. Αἰτία μὲν ὡς ἐπιθυμία (ὁ Ἐωσφόρος πρῶτα ἐπεθύμησε νὰ αὐτονομηθεῖ), ἀποτέλεσμα δὲ ὡς ἐπιλογή (ὁ Ἐωσφόρος δὲν ἔμεινε στὴν ἐπιθυμία, ἀλλὰ ἐπέλεξε νὰ προχωρήσει στὴν πραγματοποίησή της ἐπιθυμίας του). Ἔτσι, ὁ Ἐωσφόρος καὶ οἱ ἀκόλουθοί του, ἀρχικῶς, καὶ οἱ Πρωτόπλαστοι, ἀργότερα, διὰ τοῦ τραγικοῦ γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα Προπατορικοῦ Ἁμαρτήματος, διέρρηξαν τοὺς δεσμούς τους μὲ τὸν Δημιουργό τους, ἐπιζητώντας τὴν «θεοποίησή» τους κατὰ τρόπο μαγικό, εὐκόλο, ἐπιδιώκοντας τὴν «αὐτοθέωση» τους ἔξω καὶ μακρὰν ἀπὸ τὸ Σχέδιο καὶ τὸ κατ' εὐδοκίαν Θέλημα τοῦ Ἁγίου Τριαδικοῦ Θεοῦ. Ἡ αὐτονόμηση τοῦ Ἐωσφόρου εἶναι προῖον τῆς ὑπερηφανείας του, τὴν ὁποία ὁ ἴδιος ἐγέννησε καὶ εἰσήγαγε στὴν κτίση. Ἡ αὐτονόμηση τῶν Πρωτοπλάστων, ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ, ἐπῆλθε ὡς ὑπακοὴ αὐτῶν στὶς ἄλλες κακοτεχνεῖες τοῦ Διαβόλου, τοῦ ψεύδους τοῦ ὁποίου εἶναι ὁ «πατήρ», τῆς συκοφαντίας καὶ τῆς διαβολῆς. Ἡ ἐω-

σφορική υπερηφάνεια απέβη μία λίαν μεταδοτική και επιδημική νόσος, από την οποία οι Πρωτόπλαστοι ένόσησαν βαρύτερα όταν επέδειξαν την άδικαιολόγητη άπιστία τους προς τόν Πανάγαθο Κτίστη τους. Ἡ αὐτονόμησή τους εἶναι γέννημα τῆς ἐξωφρενικῆς κενοδοξίας τους νά πιστέψουν, ὅτι μποροῦν νά ἐπιτύχουν πολλά χωρὶς τὴν ἀνάγκη τοῦ Θεοῦ, δίνοντας ἐμπιστοσύνη σὲ ἓνα πολὺ κατώτερο αὐτῶν δημιουργήμα, τὸν ὄφι. Ἐκτοτε, κάθε φορὰ πού ὁ ἄνθρωπος σπάει τοὺς δεσμούς του μὲ τὸν Θεό, ἀκόμη καὶ μετὰ τὴν Σταυρική Θυσία τοῦ Ἐνανθρωπίσαντος Λόγου, ἐπαναλαμβάνει διαρκῶς τὸ Προπατορικὸ Ἀμάρτημα μέσα στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος. Παύει νά ζεῖ θεοκεντρικῶς καὶ ἐπιλέγει νά αὐτοκολλάζεται μέσα σὲ ἓναν ἀδυσώπητο ἀνθρωποκεντρικὸ βίον, κατὰ τὴν διάρκειά του ὁποῖου δαμινοποιεῖται, στερούμενος τοῦ παραδεισίου ἐνδύματος τῆς Θεῖας Δόξης τοῦ Θεοῦ Φωτός. Ἡ γεύση καὶ ἡ γνώση τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ κάνει τὸν ἄνθρωπο ἐγωκεντρικό.

Ἐτόλμησα νά δώσω τὸ θεολογικὸ πλαίσιο τῆς αὐτονομίσεως, δὲν θὰ ἀποθρασυνθῶ νά περιγράψω καὶ τίς συνέπειές της. Θὰ τίς συνοψίσω ἀμέσως, ἀποδελτιώνοντας ἓνα βιβλίο, τὸ ὁποῖο κυριολεκτικῶς μὲ συνεπῆρε, τό, *Ὁρθόδοξη προσέγγιση στὴν ἀσθένεια καὶ τὸ θάνατο*, τοῦ Γάλλου ὀγκολόγου ἱατροῦ καὶ ὀρθοδόξου κληρικοῦ π. Dominique Beaufils¹. Πραγματοποιώντας μία ἀνατομικὴ ἐξέταση τοῦ φαινομένου τῆς αὐτονομίσεως, ὁ π. Beaufils περιγράφει αὐτὸ καὶ τίς συνέπειές του ἐξονυχιστικῶς. Χωρὶς νά μεταφέρω αὐτούσια ἀποσπάσματά του, παραθέτω ἓνα μακρὸν κατάλογο, τὸν ὁποῖο δανεῖζομαι, διατηρώντας τὴν διατύπωση τῆς ἐλληνικῆς μεταφράσεως. Ἴδου ὁ ἐρασιμὸς:

Ἡ αὐτονόμηση ὑπῆρξε δόλωμα καὶ πρόσχημα γιὰ μιὰ φαινομενικὴ καὶ ὄχι πραγματικὴ ἐλευθερία. Ἀποτελεῖ ὑποκατάστατο τῆς ἐλευθερίας καὶ στὴν πραγματικότητα ἀπώλεια τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπέφερε ρήξη τῆς σχέσεώς του μὲ τὸν Θεό, συστράτευση μὲ τὸν διάβολο, ὀριστικὸ ἐν τέλει χωρισμὸ ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ ὑποταγὴ στὸν πονηρὸ μὲ τὸν ὁποῖο ἄνοιξε παιχνίδι. Παρότι θὰ μποροῦσαν νά ἐπιστρατευθοῦν διάφορα ἐπι-

1. Μετάφραση Πολυξένης Τσαλίκη-Κιοσόγλου. Ἐκδόσεις «Παρησία», Ἀθήνα 2017, σελ. 58 κ.ἐξ., καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα διάσπαρτα σημεία. Προφανῶς, ὑπάρχουν καὶ πολλὰ θεολογικὰ ἔργα, στὰ ὁποῖα μπορεῖ νά παραπέμψει κανεὶς, ὅμως, ζητούμενο τῆς παρουσίας ἀνακοινώσεως εἶναι ἡ Ψαλτικὴ καὶ ὄχι ἡ εἰδικὴ ἐξέταση τοῦ φαινομένου τῆς αὐτονομίσεως, γιὰ τὸ ὁποῖο δηλώνω ἀναρμόδιος. Προσωπικῶς, ἔμειναν στὸ ἔργο τοῦ π. Dom. Beaufils καὶ γιὰ τὸν σπουδαῖο κατ' ἐμὲ λόγο, ὅτι παραπέμπει κατὰ κόρον στὴν ἐν λατρευτικῇ χρήσει ἐλληνορθόδοξο ἕμνογραφία, ἐξαντλώντας ὄλο σχεδὸν τὸ φάσμα τῶν ἑορτολογικῶν μας κύκλων.

χειρήματα για έλαφρυντικά των Πρωτοπλάστων, ή αυτονόμηση ήταν άδι-
αμφισβητήτως προσωπική επιλογή αυτών, γι' αυτό δικαίως έγινε αιτία
έκδιώξεώς των από τον Παράδεισο. Έκτοτε, ό άνθρωπος έγκλωβίζεται
σε έναν τρισδιάστατο χώρο, κατά ένα νέο πρωτόγνωρο και άγνωστο άρ-
χικώς τρόπο υπάρξεως εντός του κακού, σε μία κατάσταση, που τον χω-
ρίζει από την Βασιλεία του Θεού. Ό χωρισμός είναι ανθρωπίνως άνεπα-
νόρθωτος. Η αδυναμία επιστροφής στον Παράδεισο όφείλεται στο χάσμα
που προκάλεσαν οι επίκτητες ιδιότητες των Πρωτοπλάστων: ή άμαρτία,
ή φθορά και ό θάνατος, τó άνοιγμα των ματιών προς τó σαρκικό φρό-
νημα και ή διαρκής καλλιέργεια του σαρκικού φρονήματος, τελικώς δέ
ή ύποταγή τής ψυχής στο σώμα. Καθώς ό άνθρωπος γίνεται ολοένα και
περισσότερο δέσμιος τής επιθυμίας του για αυτονόμηση, καλλιιεργεί δι-
αρκώς κάθε γενικότερη επιθυμία: **α'**. «Τò άνικανοποίητο [των επιθυμιών
του] εισάγει και συντηρεί τó φαύλο κύκλο τής κατανάλωσης, που θα
όδηγήσει τον άνθρωπο σε παρεκκλίσεις έξόχως παθογόνους.» - **β'**. «Όλες
οί αισθήσεις και οί λειτουργίες θα μπουν στην ύπηρεσία τής ήδονής, σε
μιά μορφή «έπικουρισμού», ό όποιος θα άποκαλυφθεί ως παγίδα και
πάλι του πονηρού.» - **γ'**. «Βήμα προς βήμα φθάνουμε στον αισθησιασμό,
στην παρεκκλιση και τέλος στη διαστροφή.» - **δ'**. «Η πρώτη από τις πα-
ρεκκλίσεις αυτές άφορά τή μεταμόρφωση μιās φυσιολογικής ανάγκης ή
λειτουργίας σε μανία².» (σελ. 111 - 112) - «Οί μανίες προκαλούν μιá δυ-
σαρμονική ανάπτυξη των αισθήσεων... και πηγή όχι μόνο ψυχολογικής
άνισορροπίας που δέν άποκλείεται να έχει αντίκτυπο και στο σώμα,
άλλα και μιās σωματικής άνισορροπίας ή όποία θα γίνει αυτή καθ' έαν-
την πηγή άσθενειών.» (σελ. 113) Τελικά, ό ταλαίπωρος άνθρωπος παί-
ζει άριστα τó παιχνίδι του πονηρού. Καθίσταται στρατηγικός σύμμαχος
του διαβόλου στα ύποχθόνια σχέδιά του, διαιωνίζοντας τó ψεύδος του,
στο όποιο σταδιακά καθίσταται δέσμιος, με άποτέλεσμα τήν πνευματι-
κή του τύφλωση, τήν αδυναμία να δει τήν άμαρτία του, τήν αδυναμία
έπιγνώσεως τής καταστάσεώς του. Η έξορία (οί πάσης φύσεως όδύνες),
ή αιχμαλωσία (ή Αίγυπτος των Έβραίων), ή περιπλάνηση στην έρημο
των δοκιμασιών, ή φυλακή (ό άνίκητος ανθρωπίνως Άδης), είναι μερικες
μόνο από τις αναπόφευκτες συνέπειες τής αυτονομημένης υπάρξεως. Η

2. Ύποσημ. 66, σελ. 112: «Θά μπορούσαμε να όρίσουμε τή «μανία» ως άπόδοση υπερβο-
λικής άξίας σε μιá έννοια ή μιá λειτουργία, ως υπερτονισμό της ό όποιος έτσι δίνει
μεγαλύτερη σημασία σ' αυτήν παρά στο σκοπό της, καθιστώντας τήν «αυτόνομη» έν
σχέσει με τó σκοπό. Πρόκειται για διαστροφή ή όποία ίσοδυναμεί με άμαρτία, συ-
νιστά όμως έξίσου και πραγματική διανοητική άσθένεια.»

τραγικότητα κορυφώνεται ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι καὶ τὸ καλὸ ἀκόμη, ὅταν πράττεται, δὲν εἶναι καλὸ ἂν συντελεῖται αὐτονομημένο ἀπὸ τὸν Θεό. Ἔτσι, καὶ ὁ ἀνθρωπισμὸς ἐκτὸς τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ ἀποτελεῖ ἀπὸ μόνος του ξεκάθαρη αὐτονόμηση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν Θεό, μιὰ αὐτονόμηση ποὺ ὀδηγεῖ στὴν θεοποίηση καὶ λατρεία τῆς κτίσεως καὶ ὄχι τοῦ Κτίσαντος. Ἀπόληξη ὄλων ἢ ἀσθένεια καὶ ὁ θάνατος, πνευματικὸς καὶ σωματικὸς, τὰ ὁψώνια μίας ζωῆς χωρὶς Χριστό.

Ἡ «αὐτονήμηση» στὴν Ψαλτικὴ Τέχνη. Ἄς δοῦμε, τώρα, πῶς ὅλα τὰ προηγούμενα σχετίζονται μὲ τὴν λειτουργικὴ Ψαλμωδία, γενικότερα, καὶ μὲ τὴν Ψαλτικὴ Τέχνη, εἰδικότερα.

Ὁ Πολιτισμὸς: Ἡ ἱερὰ Ψαλμωδία, παρότι εἶναι μία χριστιανικὴ λατρευτικὴ τέχνη δὲν παύει νὰ ἀποτελεῖ ἓνα στοιχεῖο πολιτισμοῦ, γιὰ τὸ ὁποῖο, μάλιστα, ὡς Ἕλληνες Ὁρθόδοξοι ἀποτεινόμεθα ὅτι «περιλαμβά- νεται στὰ κορυφαῖα ἐπιτεύγματα τοῦ παγκόσμιου πολιτισμοῦ». Καὶ εἶναι ὄντως ἔτσι, ἐφόσον πρόκειται γιὰ ἓναν δισχιλιετὴ σχεδὸν μουσικὸ πολιτισμὸ, μὲ ἓνα ὑπερχιλιετὲς σύστημα μουσικῆς σημειογραφίας, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐνδύεται μερικῶς τὸ ἄλλο κορυφαῖο ἐπίτευγμα τῆς παγκοσμίου λογοτεχνίας, ἡ ἑλληνορθόδοξη ὕμνογραφία. Δὲν πρέπει, ὅμως, νὰ ξεχνᾶμε -ἂν καὶ ἐν πολλοῖς τὸ ἀγνοοῦμε- ὅτι, ἀρχικῶς, ὁ πολιτισμὸς προέκυψε ὡς μεταπτωτικὴ ἀναγκαιότητα, μάλιστα ἀπὸ τὴν «καταρασθεῖσα» ὑπὸ τοῦ Κυρίου γενεὰ τοῦ ἀδελφοκτόνου Κάϊν³, ὡς ὑποκατάστατο τῆς ἀπουσί- ας τοῦ Θεοῦ ἀπὸ αὐτήν. Ὁ Θεὸς ἀπὸ φιλανθρωπία ἔδωσε «κατὰ παρα- χῶρηση» τὸν πολιτισμὸ στοὺς ἀπογόνους τοῦ Κάϊν, ὥστε νὰ βελτιώσουν

3. Γένεσις, Κεφ. 4, 9-16: «Καὶ εἶπε Κύριος ὁ Θεὸς πρὸς Κάϊν ποῦ ἔστιν Ἰβελ ὁ ἀδελφός σου; καὶ εἶπεν οὐ γινώσκω· μὴ φύλαξ τοῦ ἀδελφοῦ μου εἰμὶ ἐγώ; ¹⁰ καὶ εἶπε Κύριος τί πεποιήκας; φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρὸς με ἐκ τῆς γῆς. ¹¹ καὶ νῦν ἐπι- κατάρτατος σὺ ἀπὸ τῆς γῆς, ἢ ἔχανε τὸ στόμα αὐτῆς δεῦρα τὸ αἶμα τοῦ ἀδελφοῦ σου ἐκ τῆς χειρὸς σου. ¹² ὅτε ἐργά τὴν γῆν, καὶ οὐ προσθήσει τὴν ἰσχὺν αὐτῆς δοῦ- ναί σοι· στένων καὶ τρέμων ἔση ἐπὶ τῆς γῆς. ¹³ καὶ εἶπε Κάϊν πρὸς Κύριον τὸν Θεόν· μεῖζων ἢ αἰτία μου τοῦ ἀφεθῆναι με· ¹⁴ εἰ ἐκβάλλεις με σήμερον ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου κρυβήσομαι, καὶ ἔσομαι στένων καὶ τρέμων ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἔσται πᾶς ὁ εὐρίσκων με, ἀποκτενεῖ με. ¹⁵ καὶ εἶπεν αὐτῷ Κύριος ὁ Θεός· οὐχ οὕτως, πᾶς ὁ ἀποκτείνας Κάϊν ἐπὶ ἐκδικούμενα παραλύσει. καὶ ἔθετο Κύριος ὁ Θεὸς σημεῖον τῷ Κάϊν τοῦ μὴ ἀνελεῖν αὐτὸν πάντα τὸν εὐρίσκοντα αὐτόν. ¹⁶ ἐξῆλθε δὲ Κάϊν ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ καὶ ᾤκησεν ἐν γῆ Ναὶδ κατέναντι Ἐδέμ.» Ἰωάννης Κολιτσάρας, *Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη*, ἔκδοση Ἀδελφότητος ΖΩΗ, (κατὰ τοὺς Ο'), μὲ τὴν ὑπ' ἀριθμ. 225 / 1928 ἔγκριση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ μὲ τὴν ὑπ' ἀριθμ. 3293 / 19-5-1928 ἔγκριση τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τόμος Α', σελ. 21.

καὶ νὰ παρηγοροῦν τὸν μεταπτωτικὸ βίον τους⁴. Παραχώρησε νὰ οἰκοδομοῦν οἰκίες καὶ πολισμοὶ, γιὰ νὰ προστατεύονται ἀπὸ τὰ ἐχθρικά, πλέον, στοιχεῖα καὶ πλάσματα τῆς φύσεως ἐπέτρεψε νὰ ἐπεξεργάζονται τὰ μέταλλα καὶ ἐν γένει τὸν πλοῦτον τῆς γῆς, προκειμένου νὰ ἀμύνονται καὶ νὰ προστατεύονται· παραχώρησε καὶ ἐνέπνευσε καὶ τὶς τέχνες, γιὰ νὰ ὁμορφαίνει κάπως ὁ πολυώδυνος βίος τους. Ὡς γνωστόν, ὁ Ἰουβάλ, γιὸς τοῦ Λάμεχ ἐκ τῆς Ἀδά, ἕκτης γενεᾶς ἀπόγονος τοῦ Κάϊν, «οὗτος ἦν ὁ καταδείξας ψαλτήριον καὶ κιθάραν»⁵.

4. Σύμφωνα με εὐστοχότατη παρατήρηση (σὲ μετέπειτα συζήτηση ἐπὶ τῆς παρουσίας ἀνακοινώσεώς μου) τοῦ ἐκλεκτοῦ συναδέλφου καὶ ἐμβριθέστατου Θεολόγου Ἀθανασίου Παπαθανασίου -παρατήρηση τὴν ὁποία ὁπωςδήποτε θέλω νὰ μεταφέρω ἐδῶ πρὸς ἀποφυγὴ θεολογικῶν παρανοήσεων ἐπὶ τῶν γραφομένων μου-, «*Ἡ δυνατότητα τοῦ ἀνθρώπου νὰ δημιουργεῖ πολιτισμὸν (δηλαδὴ νὰ μὴν ἐπιβιώνει ἀπλῶς ὡς μέρος τῆς φύσεως, ἀλλὰ νὰ παρεμβαίνει σ' αὐτὴν καὶ νὰ δημιουργεῖ) ἐδράζεται ὄχι στὴν πτώση, ἀλλὰ στὴν «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» δημιουργία του. Ἐκδήλωση τοῦ «κατ' εἰκόνα», τὸ ὁποῖο «ἀμειωθήκε», ἀλλὰ δὲν καταργήθηκε, εἶναι καὶ ἡ δημιουργικότητα. Αὐτὸ ἀντανάκλαται στὴ φράση τῆς Γενέσεως, ὅτι ἤδη προπτωτικὰ ὁ Θεὸς ἐμπιστεύθηκε τὸν παράδεισον τοῖς Πρωτόπλαστον γιὰ νὰ τὸν φυλάσσουν καὶ νὰ ἐργάζονται. Μὲ τὴν πτώση στιγματίζεται ὁ **τρόπος** τῆς ἀνθρώπινης δραστηριότητος / τῶν ἀνθρώπων πολιτισμῶν. Λειτουργοῦν, πλέον, ὅπως περιγράφεται στὴν ἀνακοίνωση, ἀλλὰ ὄχι «ἐκ γενετῆς». Λειτουργοῦν, ὡς ἐρμηνεύουν ἄρκετοὶ Πατέρες, ὅπως οἱ Δερμάτινοι Χιτῶνες με τοὺς ὁποίους, κατὰ τὴν Π.Α., ὁ Θεὸς ἐφοδίασε τοὺς Πρωτόπλαστον, ὅταν βγήκαν ἀπὸ τὸν Παράδεισον. Δηλαδή, οἱ Δερμάτινοι Χιτῶνες (οἱ τέχνες, ἡ πολιτική, ὁ τρόπος τῆς βιολογικῆς μίξης κ.λπ.), εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς πτώσεως, ἀλλὰ καὶ ἐφόδιο γιὰ τὴν νέα κατάσταση. Ὁραία ἀσχολοῦνται με αὐτὰ ὁ Φλωρόφσκυ («Χριστιανισμὸς καὶ Πολιτισμὸς») καὶ ὁ Παναγιώτης Νέλλας («Ζῶον Θεοῦμενον»).* Εὐχαριστῶ ὀλοθύμως τὸν ἐκλεκτὸν συνάδελφο, γιὰ τὴν τόσο «λεπτή» καὶ διεισδυτικὴ ματιὰ του ἐπὶ τοῦ ζητήματος καὶ σπεύδω νὰ διασαφίσω τὴν ἀνωτέρω φράση μου [«Ὁ Θεὸς ἀπὸ φιλάνθρωπία ἔδωσε «κατὰ παραχώρηση» τὸν πολιτισμὸν τοῖς ἀπογόνου τοῦ Κάϊν, ὥστε νὰ βελτιῶνουν καὶ νὰ παρηγοροῦν τὸν μεταπτωτικὸ βίον τους.», ὡς ἀκολούθως: «Ὁ Ἅγιος Τριαδικὸς Θεὸς ἀπὸ φιλάνθρωπία «προνόησε» νὰ ἔχει ἐφοδιασμένο τὸν ἄνθρωπον με τὰ δεδομένα ἐκεῖνα τοῦ «κατ' εἰκόνα», τὰ ὁποῖα θὰ ἐπέτρεπαν («κατὰ παραχώρηση») τὴν δημιουργία πολιτισμοῦ τοῖς ἀπογόνου τοῦ Κάϊν, νὰ παρηγοροῦν καὶ νὰ βελτιῶνουν τὸν μεταπτωτικὸ βίον τους καὶ νὰ παλεύουν, μέσα ἀπὸ τὶς νέες συνθήκες, γιὰ τὴ σωτηρία τους.»
5. Γένεσις, Κεφ. 4, 17 - 24: ¹⁷ Καὶ ἔγνω Κάϊν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ συλλαβοῦσα ἔτεκε τὸν **Ἐνώχ. καὶ ἦν οἰκοδομῶν πόλιν** καὶ ἐπωνόμασε τὴν πόλιν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, Ἐνώχ. ¹⁸ Ἐγεννήθη δὲ τῷ Ἐνώχ Γαϊδάδ, καὶ Γαϊδάδ ἐγέννησε τὸν Μαλελεήλ, καὶ Μαλελεήλ ἐγέννησε τὸν Μαθουσάλα, καὶ Μαθουσάλας ἐγέννησε τὸν Λάμεχ. ¹⁹ καὶ ἔλαβεν ἑαυτῷ Λάμεχ δύο γυναῖκας, ὄνομα τῇ μιᾷ Ἀδά, καὶ ὄνομα τῇ δευτέρᾳ Σελλά. ²⁰ καὶ ἔτεκεν Ἀδὰ τὸν **Ἰωβήλ. οὗτος ἦν πατὴρ οἰκούντων ἐν σκηναῖς κτηνοτρόφων.** ²¹ καὶ ὄνομα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ **Ἰουβάλ. οὗτος ἦν ὁ καταδείξας ψαλτήριον καὶ κιθάραν.** ²² Σελλά δὲ καὶ αὐτὴ ἔτεκε τὸν **Θόβελ, καὶ ἦν σφυροκόπος χαλκεὺς χαλκοῦ καὶ σιδήρου.** ἀδελφῇ δὲ Θόβελ Νοεμά. ²³ εἶπε δὲ Λάμεχ ταῖς ἑαυτοῦ γυναῖξιν Ἀδὰ

Ἡ στροφή ἀπὸ τὸν Μεσαίωνα στὴν Ἀναγέννηση, μὲ ὅ,τι αὐτὸ συνεπάγεται γιὰ τὸν πολιτισμὸ, εἶναι ἀποτέλεσμα ἐγκαταλείψεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ στροφῆς στὸν ἀρχαιοελληνισμὸ· ἀποτέλεσμα, δηλαδή, τῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ Εὐαγγελικοῦ ἀνθρωπισμοῦ μὲ ἄλλου εἶδους εἰδωλολατρικούς καὶ ἀθεϊστικούς ἀνθρωπισμούς.

Μήπως, ἀργότερα, στὸν ταλαιπωρημένο ἀπὸ τὴν τουρκοκρατία καὶ τὴν ἐθνεγερετικὴ Ἐπανάσταση ἑλλαδικὸ χῶρο, ἢ σπουδὴ τῶν Βαυαρῶν γιὰ διεισδύση τῆς δυτικῆς ἀγιογραφίας καὶ τῆς μουσικῆς πολυφωνίας στὴν Ὁρθόδοξη Λατρεία, δὲν ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς φροντίδας νὰ περᾶσει ἢ νοοτροπία τοῦ δυτικοῦ ἀνθρωπισμοῦ (εἰδωλολατρισμοῦ καὶ ἀθεϊσμοῦ) στὸ νεοσύστατο ἑλληνικὸ κράτος καὶ στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ἰδιαιτέρως μετὰ τὴν αὐτονόμησή της ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο;

Ἐπάρχει, ἄραγε, κανεὶς σήμερα, ποὺ ἀρνεῖται ὅτι ὁ σύγχρονος πολιτισμὸς ἀπαξιοῖ καὶ κακοποιεῖ τὸν ἄνθρωπο; Ἐκατομμύρια πεθαίνουν καθημερινὰ ἐξαιτίας καὶ ἐν ὀνόματι τοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀρνεῖται τὴν φύση, τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν Θεό. Ἔχει φθάσει, δηλαδή, στὴν ἀπόλυτη αὐτονόμηση, ὑπὸ τὴν ἔννοια, ποὺ περιέγραψα νωρίτερα. Ὁ δὲ ἄνθρωπος, τυφλωμένος καὶ ναρκωμένος ἀπὸ τὰ ἐπιτεύγματα τοῦ αὐτονομημένου πολιτισμοῦ, τὸν εἰδωλοποίησε καὶ τὸν λατρεύει «εἰς τόπον Θεοῦ», μάλιστα ἀποφαινόμενος, «ἐδῶ εἶναι ὁ Παράδεισος». Ἡ μία αὐτονόμηση μετὰ τὴν ἄλλη...

Ἡ Τέχνη: Ἔρχομαι, τώρα, σὲ μιὰ ἐπιμέρους πτυχή τοῦ πολιτισμοῦ, στὴν τέχνη. Ἐντὸς τοῦ αὐτονομημένου πολιτισμοῦ, ἡ τέχνη -ὑπὸ τὴν γενικὴ καὶ περιεκτικὴ τῆς ἔννοια- ἀκολουθεῖ ἀνάλογη πορεία. Ὁ αὐτονομημένος ἄθεος ἄνθρωπος, στέκεται μπροστὰ στὰ ἔργα τῶν χειρῶν του, τὰ θαυμάζει σὲ ὑπέρομο βαθμὸ, προκειμένου νὰ θρέψει τὸ ἀδηφάγο θηρίο τῆς φιλαυτίας του, καὶ ἀντὶ νὰ ὑπηρετεῖται ἀπὸ τὰ ἔργα του, καταντᾷ νὰ λατρεύει καὶ νὰ προσκυνᾷ (εἴτε τὸ ἀντιλαμβάνεται, εἴτε ὄχι) τὰ δημιουργήματά του. Αὐτὰ μὲν καθίστανται εἰδῶλα, ἄρα καὶ ἡ τέχνη, τελικά, γίνεται ἓνα εἰδῶλο, ὁ δὲ ἄνθρωπος καθίσταται εἰδωλολάτρης. Τὸ δόγμα «ἡ τέχνη γιὰ τὴν τέχνη», τὸ ὁποῖο ἀντικαθιστᾷ ἐν πολλοῖς τὴν ὑγιῆ θέση «ἡ τέχνη γιὰ τὸν ἄνθρωπο», δείχνει ἀκριβῶς τὴν αὐτονόμηση τῆς τέχνης.

Ἡ τέχνη δὲν μπορεῖ νὰ θεωρεῖται ἀνώτερη ἀπὸ τὸν καλλιτέχνη, ὅπως καὶ ἡ κτίση δὲν εἶναι ἀνώτερη τοῦ Ἁγίου Τριαδικοῦ Θεοῦ, τοῦ Δημιουργ-

καὶ Σελλά, ἀκούσατέ μου τῆς φωνῆς, γυναῖκες Λάμεχ, ἐνωτίσασθέ μου τοὺς λόγους, ὅτι ἄνδρα ἀπέκτεινα εἰς τραῦμα ἐμοὶ καὶ νεανίσκον εἰς μῶλωπα ἐμοί.²⁴ ὅτι ἐπτάκις ἐκδεδίκηται ἐκ Κάϊν, ἐκ δὲ Λάμεχ ἑβδομηκοντάκις ἐπτά...» Ἰωάννης Κολιτσάρας, *Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη*, ὅ.π., σελ. 21.

γού της. Άρα ἡ τέχνη δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι αὐτόνομη. Πρέπει νὰ ὑπηρετεῖ τὸν ἄνθρωπο. Ὅταν ἡ τέχνη αὐτονομεῖται, ἀδιαφορώντας ἂν οἰκοδομεῖ ἢ γκρεμίζει, ἀποτελεῖ μιὰ χειραφετημένη, ἐγωκεντρικὴ καὶ ἐγωιστικὴ τέχνη, καθὼς κοιτάζει μόνο τὸν ἑαυτό της καὶ δὲν ὑπηρετεῖ τὸν ἄνθρωπο, τὸν ὁποῖο, ἐν τέλει, καταστρέφει. Τέχνη αὐτονομημένη ὡς πρὸς τὴν Ἐκκλησία καὶ ὡς πρὸς τὸν ἴδιο τὸν ἄνθρωπο κατατάσσεται στὴν μαγεία, τὴν γοητεία. Πόσο δικαιώνεται σήμερα ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ὅταν γράφει στὸν Τιμόθεο⁶ -στὴν οὐσία, προφητεύει-, «*πονηροὶ δὲ ἄνθρωποι καὶ γόητες προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον, πλανῶντες καὶ πλανώμενοι.*»

Ἡ ἱερὰ Ψαλμωδία καὶ ἡ Ψαλτικὴ Τέχνη: Καὶ τώρα, σὲ ἓνα τρίτο ἐπίπεδο, μετὰ τὸν πολιτισμὸ καὶ τὴν τέχνη γενικῶς, ἔρχομαι στὸ καθ' αὐτὸ ζητούμενο: στὴν ἱερὰ Ψαλμωδία ὡς εὐρεία ἔννοια καὶ στὴν Ψαλτικὴ Τέχνη ὡς στενώτερη.

Εἶπαμε, ὅτι ἡ κάθε μορφὴ τέχνης δόθηκε ὡς παραχώρηση ἀπὸ τὸν Θεὸ κατὰ τὴν μεταπτωτικὴ κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου. Ἐντούτοις, ἂν οἱ τέχνες ἔμπαιναν στὴν διακονία τοῦ ἀνθρώπου γιὰ νὰ τὸν βοηθήσουν νὰ γίνῃ ἀληθινός, ἀνώτερος πνευματικῶς καὶ ἠθικῶς καὶ ὑψηλὸς ἄνθρωπος, τότε αὐτὲς οἱ τέχνες θὰ ἦταν ὑπὸ (κάτω ἀπὸ) τὸν ἄνθρωπο, ὄχι αὐτονομημένες, καὶ ἄρα ἀνεκτὲς καὶ εὐλογημένες ἀπὸ τὸν Κύριο. Ὑπάρχει, ὅμως, καὶ ἓνα ἀνώτερο ἐπίπεδο ἀπὸ αὐτό: Ἄντι νὰ μένουμε στὸ δόγμα «ἡ τέχνη γιὰ τὸν ἄνθρωπο», νὰ περνοῦμε στὴν ἐξιδανίκευση τοῦ πράγματος μὲ τὸ δόγμα «ἡ τέχνη γιὰ τὸν Κύριο». Στὴν περίπτωση αὐτὴ οἱ τέχνες καλλιεργοῦνται ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο ὡς δωρεὲς τοῦ Κυρίου, ὡς δοθέντα «τάλαντα», ἀλλὰ ἐν τέλει ἐπιστρέφονται στὸν Κύριο καὶ ἀνταποδίδονται στὸ Πρόσωπό Του ὡς καρπὸς εὐγνωμοσύνης καὶ ἀγάπης. Στὴν Παλαιὰ Διαθήκη ὁ Κύριος, παιδαγωγικῶς, ἐπιζητεῖ ἢ καὶ ἀπαιτεῖ αὐτὴν τὴν ἀνταπόδοση. Ἄν θυμηθοῦμε τὶς ἐξαντλητικὲς ὁδηγίες τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴν κατασκευὴ στὴν ἔρημο τῆς Σκηνῆς τοῦ Μαρτυρίου, τῆς Κιβωτοῦ τῆς Διαθήκης καὶ τῶν λοιπῶν ἱερῶν ἀντικειμένων, θὰ βοηθηθοῦμε νὰ κατανοήσουμε, τί σημαίνει αὐτὸ τό, «ἡ τέχνη γιὰ τὸν Κύριο». Ἄν θυμηθοῦμε τὸ πρόσταγμα τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν Μωϋσῆ, «πρόσεξε, τὸ θυμίαμα ποῦ θὰ κατασκευάσετε γιὰ Μένα δὲν θὰ τὸ χρησιμοποιεῖτε γιὰ νὰ ἀρωματίζετε τὶς σκηνές σας», θὰ κατανοήσουμε πῶς ὁ Κύριος ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο αὐτὴν τὴν ἀνταπόδοση. Καὶ ἐπίσης, ἂν θυμηθοῦμε τὴν μεγαλοπρεπῆ καὶ πολυπρόσωπη τελετὴ ὑποδοχῆς τῆς Κιβωτοῦ τῆς Διαθήκης στὴν Ἱερουσαλήμ, ὅπως αὐτὴ ὁργανώθηκε καὶ ἐπιτελέστηκε ἀπὸ τὸν προφητὰνακτα Δαυὶδ, μὲ τὸν ἴδιο σὲ

6. Β΄ Τιμόθ., Γ΄ 13.

ρόλους κορυφαίου μουσικού και πρωτοχορευτή, θα αντιληφθοῦμε, πῶς ἀκριβῶς εἶναι νὰ ἐπιστρέφεις ὅ,τι ἔχεις καὶ δὲν ἔχεις ἀπὸ ὅσα σοῦ χάρισε ὁ Κύριος, στὸν ἴδιο τὸν Κύριο· δηλαδή, μιὰ διαρκῆς καὶ ἰσόβια ἐφαρμογὴ τῆς φράσεως, «τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν Σοὶ προσφέρομεν» καὶ στὴν τέχνη.

Στὸ θεολογικὸ αὐτὸ πλέγμα τοποθετεῖται καὶ ἡ τέχνη τῆς ἱερᾶς λατρευτικῆς Ψαλμωδίας, ὡς μιὰ ἀντιπροσφορὰ στὸν Κύριο μέρους ἀπὸ τοὺς καρποὺς τῶν δωρεῶν Του, ποὺ σχετίζονται μὲ αὐτήν· δηλαδή, τῆς ἀνθρωπίνης φωνῆς, ὅλων τῶν σωματικῶν ὀργάνων ποὺ συνεργοῦν γιὰ νὰ παραχθῆ ἡ φωνή, τῆς μουσικῆς εὐφύιας καὶ φαντασίας ὡς γενεσιουργῶν παραγόντων τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας, ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν σωματικῶν καὶ ἀνατομικῶν μελῶν τοῦ ἀνθρώπου (π.χ. τὸ μυϊκὸ σύστημα), τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν προϋποθέσεις τῆς καλλιφωνίας καὶ τῆς δεξιολογίας. Μπορεῖ μὲν ἡ ἱερὰ Ψαλμωδία νὰ εἰσῆχθῃ θεοπνεύστως στὴν Λατρεία, σύμφωνα μὲ τὸν Μέγα Βασίλειο, μάλιστα ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ Πανάγιον Πνεῦμα, μὲ σκοπὸ τὴν ὠφέλεια τῶν πιστῶν, οἱ πιστοί, ὅμως, ὀφείλουν νὰ παραλάβουν αὐτὴν τὴν δωρεὰ καὶ νὰ τὴν ἐπιστρέψουν στὸν Κύριο, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὡς καρπὸ τῆς ἐργασίας τους ἐπ' αὐτῆς, ἀφετέρου δὲ ὡς προῖον βαθείας ἀγάπης καὶ εὐγνωμοσύνης «ὑπὲρ πάντων ὧν ἴσμεν καὶ ὧν οὐκ ἴσμεν, τῶν φανερῶν καὶ ἀφανῶν ἐνεργειῶν» τοῦ Κυρίου.

Στὴν περίπτωση, ὅμως, κατὰ τὴν ὁποία ἡ Ψαλμωδία καὶ ἡ Ψαλτικὴ Τέχνη ἐκτρέπονται ἀπὸ τὸν παραπάνω σκοπὸ ὑπάρξουσιν οὗτοι καὶ μετασηματίζονται σὲ αὐτοσκοπούς, οἱ ὁποῖοι ἐξυπηρετοῦν ταπεινὰ καὶ ἐφάμαρτα ἀνθρώπινα ἐλατήρια, ἀκόμη καὶ ἀμαρτωλὰ πάθη, τότε οἱ τέχνες αὐτές, παρὰ τὴν ἱερότητά τους καὶ τὴν σωστικὴ τους ἀποστολή, ἐκπίπτουν σὲ αὐτονομημένα καὶ εἰδωλοποιημένα ἀνθρώπινα ἔργα, μὴ εὐάρεστα στὸν Κύριο, τὰ ὁποῖα θὰ σταθοῦν ἀφορμὴ τῆς ἐκφράσεως τῆς δικαίας ὀργῆς Του, μᾶλλον ὀρθότερον, τῆς δικαίας αὐτοῦ ἀποστροφῆς καὶ ἐγκαταλείψεως.

Ἐὰν δώσουμε ἓνα συνοπτικὸ κατάλογο τῶν ἐκείνων καταστάσεων, οἱ ὁποῖες ὀφείλονται σὲ αὐτονόμηση ἢ ἐπιφέρουν αὐτονόμηση τῶν προσώπων ποὺ διακονοῦν τὴν Ψαλτικὴ Τέχνη καὶ γενικότερα ἔχουν ἄμεσο συσχετισμὸ μὲ τὸν εὐρύτερο χῶρο τῆς ἱερᾶς Ψαλμωδίας, δηλαδή, τοὺς Ἱεροψάλτες καὶ γενικότερα τοὺς Κληρικούς. Πρόκειται γιὰ ἀποτελεσμα πνευματικῶν ἀστοχιῶν ἢ -σὲ χειρότερες περιπτώσεις- γιὰ συνέπειες βαρέων, χρονίων καὶ συνήθως μὴ συνειδητοποιημένων παθῶν:

- Ὅταν ὡς Ἱεροψάλτης ἀδιαφορῶ γιὰ τὴν διὰ τῆς Ψαλμωδίας πνευματικὴ πρόοδο τοῦ ἐκκλησιασματος καὶ ἀποβλέπω στὴν προσωπικὴ μου

ικανοποίηση από την μουσική μου απόδοση κατά τις στιγμές της θείας Λατρείας, αυτό που συχνά ακούγεται ως «μεράκι», «μερακλώθηκα» κ.τ.ό., αυτόνομοῦμαι. Στην πραγματικότητα πρόκειται για καρπὸ τῆς φιλαυτίας μου.

- Ὄταν ἐπιλέγω νὰ ψάλλω νεοφανεῖς συνθέσεις ἄκρατης φωνητικῆς ἐπιδείξεως, ξένες πρὸς τὰ παραδεδομένα ἐκκλησιαστικοῦ ὕφους καὶ ἤθους μέλη καὶ ἀκατάλληλες γιὰ ὑποβολήθησιν τοῦ πιστοῦ σὲ προσευχὴ καὶ κατανόηση τοῦ λόγου τῶν ἱερῶν κειμένων, αὐτονομοῦμαι. Πρόκειται γιὰ κατάστασι μανιώδους⁷ αὐτοπροβολῆς ὡς καρπὸς ἄκρατου ἐγωκεντρισμοῦ.
- Ὄταν ψάλλω στραμμένος πρὸς τὸ ἐκκλησίασιμα, ἐξετάζοντας ἐὰν αὐτὸ μὲ παρατηρεῖ τὴν ὥρα πὸν ἀσκῶ τὴν ἱερὰ Ψαλμωδία καὶ ἀπολαμβάνω τὴν νοσηρὴν χαρὰ πὸς ἀποτελῶ τὸ ἐπίκεντρο τῆς σύναξης, αὐτονομοῦμαι. Ἔχω συλήσει τὴν προσευχὴν τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἔχω κλέψει τοὺς πιστοὺς ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, ὁ Ὅποιος ἀδιαλείπτως σταυροῦται γι' αὐτοὺς καὶ γιὰ μένα, καὶ τοὺς ἔλκω ἐπάνω μου κατὰ τρόπον, ὁ ὁποῖος δὲν διαφέρει καὶ πολὺ ἀπὸ τὸ Ἐωσφορικὸ πάθος γιὰ προσκύνησι.
- Ὄταν, παρὰ τὰ ἐλλιπῆ μου φωνητικὰ καὶ, κυρίως, τεχνικὰ προσόντα, ἐπιμένω κατὰ τὴν ἄσκησι τῆς ἱερᾶς Ψαλμωδίας νὰ ἀναμετροῦμαι μὲ μελοποιήσεις σύνθετες, δύσκολες καὶ πολὺ ἀνώτερες τῶν δυνατοτήτων μου, αὐτονομοῦμαι. Τὸ φοβερὸ πάθος τῆς οἰήσεως μὲ διακατέχει, ὥστε νὰ ὑπερεκτιμῶ τὶς δυνάμεις μου καὶ νὰ μὴν θέλω νὰ παραδεχθῶ, οὔτε κἂν νὰ ἐξετάσω τὶς ἀδυναμίες μου.
- Ὄταν μὲ τὴν συμπεριφορὰ μου στὸ ἱερὸ Ἐναλογεῖο ἀπομακρύνω ἢ διώκω ὅποιοιδήποτε θὰ ἐπιθυμοῦσε νὰ συμπάσει καὶ νὰ συμπροσευχηθεῖ μαζί μου, ἰδίως τοὺς νέους, αὐτονομοῦμαι. Ἔχω ἀπολέσει τὴν φιλαδελφεία μου.
- Ὄταν αὐθαίρετως ἀδιαφορῶ καὶ παραβαίνω τοὺς ἱεροὺς Κανόνες τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι ἀπαγορεύουν τὴν χρῆσι συνοδευτικῶν μουσι-

7. Σύμφωνα μὲ τὸν π. Dominique Beaufils (ὁ.π., σελ. 113), «οἱ μανίες προκαλοῦν μὴ δὲν σαμονικὴ ἀνάπτυξι τῶν αἰσθήσεων... καὶ πηγὴ ὄχι μόνον ψυχολογικῆς ἀνισορροπίας πὸν δὲν ἀποκλείεται νὰ ἔχει ἀντίκτυπο καὶ στὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ μίᾳ σωματικῆς ἀνισορροπίας ἢ ὁποία θὰ γίνεαι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν πηγὴ ἀσθενειῶν.» (Ὁ γυῖός, ἐπὶ παραδείγματι, ἐπιφανοῦς μουσικοδιδασκάλου τοῦ 19^{ου} αἰῶνος στὴν Κωνσταντινούπολι, Ἱεροψάλτης καὶ ὁ ἴδιος, αὐτοκτόνησε, αὐτοαπηγωνίσθη ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ ναοῦ, ὅπου εἶχε προσληφθεῖ ὡς Νεωκόρος, ἐπειδὴ δὲν προσελήφθη ὡς Ἱεροψάλτης!)

κῶν ὀργάνων κατὰ τὴν Ψαλμωδία, αὐτονομοῦμαι. Διακατέχομαι ἀπὸ τρομακτικὴ ἄρνηση ὑπακοῆς στὴν Ὁρθόδοξη Παράδοση, μόνο γιὰ νὰ ἱκανοποιῶ τὴν φιλαυτία μου. Ὅταν, μάλιστα, φθάνω νὰ ὑποστηρίξω μανιωδῶς, ὅτι ὁ σύγχρονος «Ἡλεκτρονικὸς Ἴσοκράτης» δὲν εἶναι ὄργανο, ἐπειδὴ μιμεῖται τὴν χροιά τῆς ἀνθρώπινης φωνῆς, τότε ἐμφοροῦμαι ἀπὸ φοβερὴ ὑποκρισία. Δὲν διστάζω νὰ υἱοθετήσω τὴν αἰρετικὴ τακτικὴ: «Ὁ σκοπὸς ἀγιάζει τὰ μέσα».

- Ὅταν ἀρνοῦμαι τὴν συμμετοχή μου στὸν λατρευτικὸ Χορὸ Ψαλτῶν λόγῳ ὑπεροψίας, ἐγωισμοῦ, ἢ οἰήσεως (ἢ στάση τοῦ τύπου, «δὲν συμμετέχω σὲ Χοροὺς κατωτέρους τῆς ἀξίας μου), ἢ ἀντιθέτως γιὰ λόγους αἰσθημάτων κατωτερότητος (complex), ποὺ εἶναι ἢ ἄλλη ὄψη τοῦ ἰδίου νομίσματος, τοῦ ἐγωισμοῦ (σκέψεις τοῦ τύπου, «ποιὸς εἶμαι ἐγὼ γιὰ νὰ συμμετέχω στὸν ψαλτικὸ Χορὸ»· κλέψιμο ἐκ δεξιῶν, δηλαδή), αὐτονομοῦμαι. Στὴν πραγματικότητα, στὴν δεύτερη περίπτωσι, μαστίζομαι ἀπὸ φοβερὴ φιλαρέσκεια καὶ ἀνθρωπαρέσκεια.
- Ὅταν, μεταφέρω τὸ διακόνημά μου τῆς λατρευτικῆς Ψαλμωδίας ἐκτὸς τοῦ τόπου Λατρείας τοῦ Ἁγίου Τριαδικοῦ Θεοῦ, ψάλλοντας εὐκαιρῶς - ἀκαιρῶς σὲ τόπους κοσμικῆς εὐωχίας, ἀκόμη καὶ κραιπάλης, σὲ ταβερνεῖα καὶ καφενέδες, αὐτονομοῦμαι. Τὰ πάθη ποὺ μπορεῖ νὰ ὑποκινοῦν αὐτὴ μου τὴν συμπεριφορὰ εἶναι δυσαρίθητα. Ἀλλά, καὶ τὰ φαινομενικῶς ἀγνὰ κίνητρά μου (π.χ. ζῆλος, μεράκι, ἀγάπη γιὰ τὴν Ψαλμωδία) ὑποκλέπτονται στὶς περιπτώσεις αὐτὲς ἀπὸ τὸν ἐχθρὸ μὲ περισσὴ πονηρία, πρὸς ἐπίτευξη τοῦ κύριου σκοποῦ του, ποὺ εἶναι ἢ διαρκῆς προσβολὴ τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς προσβολῆς τῶν ποιημάτων Του. Ὁμοιάζω, τότε, ὁ ταλαίπωρος, μὲ τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἀαρῶν, οἱ ὁποῖοι προσέφεραν θυμίαση μὴ ἐπιθυμητὴ στὸν Κύριον, μὲ «πῦρ ἀλλότριον, ὃ οὐ προσέταξε Κύριος αὐτοῖς» καὶ τιμωρήθηκαν αὐστηρότατα πρὸς παραδειγματισμόν⁸. Ὅποιαδήποτε αὐτονόμησή μου ἐντὸς τοῦ χώρου τῆς Ἐκκλησίας εἶναι αἴρεση· πόσο μάλλον ὅταν ἢ αὐτονόμηση ἀφορᾷ τὴν Ἐκκλησιαστικὴ Μουσικὴ, δηλαδή, ἂν καταχρῶμαι τὰ «μουσικὰ δικαιώματα» τοῦ Κυρίου κατὰ τὴν Λατρεία Του.
- Ἄναλόγως, πρέπει νὰ συνειδητοποιήσω, ὅτι καὶ ὅποιαδήποτε ἄλλη ἐξωλατρευτικὴ ψαλτικὴ δραστηριότητα, εἴτε μὲ ἐξωλατρευτικὸς Χο-

8. Λευϊτικόν, Κεφ. 10, 1: «Καὶ λαβόντες οἱ δύο υἱοὶ Ἀαρῶν Ναδάβ καὶ Ἀβιοὺδ ἕκαστος τὸ πυρεῖον αὐτοῦ ἐπέθηκαν ἐπ' αὐτὸ πῦρ καὶ ἐπέβαλον ἐπ' αὐτὸ θυμίαμα καὶ προσήνεγκαν ἔναντι Κυρίου πῦρ ἀλλότριον, ὃ οὐ προσέταξε Κύριος αὐτοῖς. 2 καὶ ἐξῆλθε πῦρ παρὰ Κυρίου καὶ κατέφαγεν αὐτούς, καὶ ἀπέθανον ἔναντι Κυρίου.»

ροὺς Ψαλτῶν, εἶτε ὡς μονωδός (π.χ. συναυλίες, ραδιοτηλεοπτικὲς παραστάσεις, ψαλτικοὶ διαγωνισμοί, συνθέσεις καὶ ἐκτελέσεις ὁρατορίων, κ.τ.ῶ.), μπορεῖ νὰ ἀποτελοῦν ἀποτέλεσμα αὐτονομίσεως, ἐὰν δὲν πραγματοποιιοῦνται μὲ φειδῶ καὶ πολλὴ προσοχὴ εἰς δόξαν τοῦ Ἁγίου Τριαδικοῦ Θεοῦ. Ἰσχυρισμοὶ περὶ προβολῆς καὶ διαδώσεως τῆς «πατρῶας» «ἐθνικῆς» «πολιτιστικῆς» «καλλιτεχνικῆς» ἢ «ἐπιστημονικῆς» κληρονομιάς, ἀποτελοῦν, βεβαίως, «προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις» χειλέων καὶ καρδιῶν «ἐκκλινόντων εἰς λόγους πονηρίας».

- Ὅταν, θεωρῶ τὸν ἑαυτό μου θεματοφύλακα τῆς ψαλτικῆς, ἀκόμη καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως, αὐτονομοῦμαι. Ὅμοιάζω μὲ τὸν μέγα, κατὰ τὰ ἄλλα, Προφήτη Ἡλία, ὁ ὅποιος, σὲ μία πειρασμικὴ καὶ βεβαίως παροδικὴ κρίση ἀπελπισίας, ξεστόμισε πρὸς τὸν Κύριο· «Κύριε, ἐγὼ ἔμεινα μόνος, μονώτατος, σὲ ὅλη τὴν γῆ ποὺ νὰ σὲ λατρεύω»· γιὰ νὰ λάβει τὴν ἀπάντησι· «Τί λές, Ἡλία; Ἐξέρεις πόσες χιλιάδες ἀνδρῶν δὲν ἔχουν λυγίσει γόνα στὸν Βάαλ;» Μόνο ποῦ, στὴν δική μου περίπτωσι, ἢ αἴσθησή μου πὼς ἀπέμεινα μόνος, μονώτατος, θεματοφύλακας τῆς ψαλτικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως δὲν εἶναι συνέπεια κάποιας ἀπελπισίας, ἀλλὰ μιᾶς ἀθεραπεύτου οἰήσεως.
- Ὅταν καθίσταμαι «βασιλικώτερος τοῦ βασιλέως», ἀσκώντας κριτικὴ καὶ ἔλεγχο παντὸς ὑπευθύνου γιὰ τὴν μὴ ἀκριβῆ τήρησι τοῦ Τυπικοῦ, ἢ γιὰ τὴν καταστρατήγησι τοῦ χρόνου καὶ ἴσως τὴν παράλειψι μερικῶν τροπαρίων ἢ εὐχῶν, μάλιστα προκαλώντας καὶ σοβαρὲς ἐνίστε προστριβές, αὐτονομοῦμαι. Λησιμονῶ ὅτι, «*θυσία τῷ Θεῷ, πνεῦμα συντετριμμένον*». Καταφρονῶ τὸ παράπονο τοῦ Κυρίου· «ἔλεον θέλω καὶ οὐ θυσίαν». Δὲν ἔχω συναίσθησι τῆς προσωπικῆς μου δουλείας καὶ ὅτι μὲ τὴν ἀνωτέρω συμπεριφορὰ μου «κρίνω ἀλλότριον οἰκέτην». Δὲν συνειδητοποιῶ ὅτι ἡ φιλαδελφεία εἶναι ἀνωτέρα κάθε τυπολατρείας, τυπικολατρείας καὶ μουσικολατρείας. Δὲν ἀντιλαμβάνομαι ὅτι ἔχω θεοποιήσει -μᾶλλον, ἔχω εἰδωλοποιήσει- πράγματα παροδικὰ καὶ συμβατικά, σχήματα τοῦ παρόντος αἰῶνος, πολὺ εὐτελεῆ μπρὸς στὸ κυρίως ζητούμενο, τὰ ὅποια πρόκειται νὰ παρέλθουν ἀνεπιστρεπτί, ὅταν ὁ Κύριος τὸ ἀποφασίσει. Θεωρῶ μία τέτοια στάσι μου ὡς εὐλάβεια. Πρόκειται, ὅμως, γιὰ εὐλάβεια σὲ διαστάσεις αὐτονομίας. Ἡ ἀυστηρή, πέραν τῆς ὑπακοῆς τήρησι τοῦ Τυπικοῦ ἢ ὁ «μὴ κατ' ἐπίγνωσιν» ζῆλος περὶ τὰ ψαλτικά εἶναι ἐπίσης «κλέψιμο ἀπὸ τὰ δεξιά», κατὰ τὴν πατερικὴ ἐρμηνεία τοῦ πράγματος· μία προσωπικὴ πλάνη, ἢ ὅποια μὲ τυφλώνει καὶ ἀδυνατῶ νὰ ἀποδεχθῶ, ὅτι ἡ πλέον εὐπρόσδε-

κτος εὐλάβεια εἶναι ἡ συμμόρφωσή μου μὲ τὶς ἐπιταγὲς τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ὑπακοή μου σὲ αὐτές.

- Ἐὰν γιὰ χάρη τῆς Ψαλτικῆς ἔχω διαταράξει τὶς σχέσεις μου μὲ τοὺς ἄλλους, ἔχω αὐτονομηθεῖ, εἴτε τὸ ἀντιλαμβάνομαι εἴτε ὄχι.
- Ἐὰν ἔχω ἐμμονὲς γιὰ τὴν τυπολατρικὴ τήρηση τοῦ Τυπικοῦ εἰς βάρος τῆς Οἰκονομίας ὑπὲρ τῶν ἀναγκῶν τῆς Κοινότητος ἢ καὶ εἰς βάρος τῆς Φιλαδελφείας, κινδυνεύω νὰ αὐτονομηθῶ ἀνεπανόρθωτα.
- Ἐὰν ἐμμένω σὲ μία τυπολατρικὴ ἐκτέλεση τῶν μελῶν, μὲ προσήλωση στὴν ἐκτέλεση τῶν ποιοτικῶν ποικιλιμάτων, μὲ σχολαστικὴ ἀπόσπαση τῆς προσοχῆς μου ἐπὶ τῶν μουσικῶν μικροδιαστημάτων ἢ τῶν ρυθμικῶν σχημάτων, ἔχω αὐτονομηθεῖ, δίχως νὰ ἀντιλαμβάνομαι ὅτι εἰδωλοποίησα ἔννοιες ὅπως «θεωρία», «σημειογραφία», ρυθμὸς καὶ ἄλλα συναφῆ.
- Ὅταν ὡς Κληρικὸς λησιμονῶ ὅτι εὐρίσκομαι ἐνώπιον τοῦ φρικτοῦ Θυσιαστηρίου καὶ ἐγκαταλείπω τὴν σεμνὴ καὶ προσευχητικὴ ἐπιτέλεση τῶν Ἀκολουθιῶν καὶ ἰδίως τῶν Μυστηρίων, προκειμένου νὰ φορτώσω μὲ περιττὸ μουσικὸ φορτίο τὶς ἐκφωνήσεις μου καὶ τὶς ἀπαγγελίες τῶν Ἀναγνωσμάτων (τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὴν ἐμμελῆ Ἀνάγνωση τῶν Ἱεροψαλτῶν, φυσικά), αὐτονομοῦμαι. Δὲν ἔχω ἐπίγνωση ἐνώπιον Ποίου ἴσταμαι, Ποιὸν ἐπικαλοῦμαι, Ποιὸν διακονῶ, Ποιὸν θυσιάζω καὶ σφάζω καθημερινῶς μὲ τὰ χέρια μου. Ὅμως, ἡ ἀγνωσία ἀποτελεῖ φοβερὴ πλάνη, σύμφωνα μὲ τὴν κατηγορηματικὴ ρήση τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς ἀθέους Σαδδουκαίους: *«πλανᾶσθε, μὴ εἰδότες τὰς γραφάς»*.
- Ὅταν κατὰ τὴν συμμετοχὴ μου στὴν θεία Λατρεία, εἴτε ὡς Ἱεροψάλτης, εἴτε ὡς Κληρικὸς, ὑποκρίνομαι ὅτι μεταρσιώνομαι καὶ συνεπαίρνομαι, δῆθεν συγκινούμενος μὲ τὰ λεγόμενα καὶ τὰ τελούμενα, αὐτονομοῦμαι. Ὁ Ὅσιος Ἰωάννης ὁ Σιναΐτης, ὁ τῆς Κλίμακος φθάνει νὰ χαρακτηρίσει γελοῖο τὸν κενόδοξο, ποὺ καθίσταται φανερὸς ἀπὸ τέτοιου εἴδους καμώματα.
- Ἐὰν ἡ Ψαλτικὴ ἔχει καταστρεῖ αὐτοσκοπὸς μου, καί, ἐξαιτίας αὐτοῦ τοῦ γεγονότος, ἔχω ἀπωλέσει ἀπὸ τὸν πνευματικὸ μου ὀρίζοντα τοὺς μοναδικὰ πολύτιμους στόχους τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας μου καὶ τῆς θεώσεώς μου, τότε ἔχω τραγικὰ ἀποπροσανατολισθεῖ μὲ προσωπικὴ μου ὑπαιτιότητα, ἄρα, ἔχω αὐτονομηθεῖ.

- Ἐὰν ἀσκῶ τὴν Ψαλτικὴ ἀποβλέποντας ἀποκλειστικῶς σὲ ὑλικὲς ἀπολαβές (νόμιμες καὶ δίκαιες κατὰ τὰ ἄλλα), αὐτονομοῦμαι. Πῶς μπορῶ νὰ ἐμπορευόμαι ὅ,τι δὲν μοῦ ἀνήκει;
- Ἐὰν ἀσκῶ τὴν Ψαλτικὴ μὴ ἀποβλέποντας μὲν σὲ ὑλικὲς ἀπολαβές, προσφέροντας τὴν ἱεροψαλτικὴ διακονία μου ἀφιλοκερδῶς καὶ ἀμισθί, ἀναμένω, ὅμως, ἀνταποδόσεις ἀπὸ τὸν Κύριο μὲ ὑλικὲς ἢ πνευματικὲς εὐλογίες, ἀκόμη καὶ τὸν Παράδεισο, ἀκόμη καὶ αὐτὴν τὴν Βασιλεία Του (τὴν ὁποία ὁ Ἰδιος μᾶς προέτρεψε νὰ ζητοῦμε πρῶτον), αὐτονομοῦμαι. Δὲν δικαιούμαι νὰ διακονῶ τὸν Κύριο καὶ τὴν Ἐκκλησία Του ἰδιοτελῶς, ὅπως ὁ ὑπάλληλος τὸν προϋστάμενό του, ἀλλὰ διότι Τὸν ἀγαπῶ καὶ λαχταρῶ νὰ λειῶνω στὰ διακονήματα γιὰ Ἐκεῖνον. Ὅποιοσδήποτε ἄλλος λόγος εἶναι καρπὸς σοβαρότατης αὐτονόμησης.
- Ἐάν, ὡς Ἱεροψάλτης χωρὶς σταθερὴ ἱεροψαλτικὴ θέση, περιφέρομαι ἀπὸ Ναὸ σὲ Ναό, τάχα πρὸς ἐπικουρία τῶν συναδέλφων μου, πράγματι δὲ μὲ διάθεση φιλόδοξης αὐτοπροβολῆς, αὐτονομοῦμαι. Συνειδητὰ ἢ ἀσυνειδητὰ, ἔχω καταστῆ ὑποχέιρο τῶν δαμιονικῶν παθῶν, τὰ ὁποία ξεκινοῦν ἀπὸ τὴν ἀνόητη κενοδοξία καὶ ματαιοδοξία καὶ καταλήγουν στὴν ἀθεράπευτη οἴηση. Ἐάν, μάλιστα, ἡ πράξη μου αὐτὴ ἀποβαίνει σὲ μείωση καὶ εὐτελισμὸ τοῦ συναδέλφου μου, τὸν ὁποῖο ὑποτίθεται σπεύδω νὰ συνδράμω, μὲ κίνδυνο νὰ προκαλοῦνται ἔριδες στὸν Ναὸ ἢ ἀκόμη καὶ νὰ ἀπωλέσει ὁ ἀδελφὸς τὴν θέση του ἐξαιτίας μου, τότε τὸ πάθος μου αὐτὸ καθίσταται ἐγκληματικὴ μισανθρωπία.
- Καὶ ἐάν, μὲ τὴν ἴδια ἐφάμαρτη διάθεση, μαζὶ μὲ τὸν ἑαυτό μου περιφέρω καὶ ἄλλα πρόσωπα, συνήθως παιδιὰ μου ἢ μαθητὲς μου, προκειμένου νὰ τὰ ἐπιδεικνύω ψάλλοντα, στὴν πραγματικότητα δὲ ἐπιδιώκοντας τὴν δική μου προβολὴ μέσω αὐτῶν, τότε ἡ πράξη μου λαμβάνει ἑωσφορικὲς διαστάσεις, ἀφοῦ κατὰ τὴν δική μου αὐτονόμηση συμπαρᾶσύνω στὴν ἀπώλεια καὶ ἄλλες ἀθῶες ψυχές. Σταδιακά, μαθαίνουν καὶ οἱ ἴδιες νὰ συμπεριφέρονται μὲ παρόμοιο τρόπο. Μάλιστα, μὴ ἔχοντας γνωρίσει τὸ ὀρθόν, θεωροῦν αὐτονόητη τέτοια συμπεριφορά, τὴν ὁποία διαιωνίζονται. Ἄν ἔτσι συμπεριφέρομαι καὶ τέτοιες ὀλέθριες συνέπειες γιὰ μένα καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους ἔχουν οἱ ἐπιλογές μου, τότε ἀξίζω πολλαπλασίως τὸ «οὐαὶ» τοῦ Κυρίου, ἐκεῖνο ποῦ ἀπηύθυνε στοὺς ὑποκριτὲς Φαρισαίους, διότι κλείνω κι ἐγὼ στοὺς ἀνθρώπους τὶς πύλες τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Οὔτε ἐγὼ θὰ εἰσέλθω, καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους γίνομαι ἐμπόδιο στὸν ἀγῶνα τους αὐτόν.

- Ἀνάλογα, βεβαίως, αὐτονομιστικὰ κίνητρα ἔχει καὶ ἡ ἔμμονή μου γιὰ αὐτοπροβολὴ τῶν ψαλτικῶν μου δεξιότητων (εἴτε τῶν προσωπικῶν, εἴτε τῶν μαθητῶν μου) στὰ Μέσα Κοινωνικῆς Δικτύωσης. Οἱ τυχὸν ἀγαθὲς προθέσεις μου ἐπ' αὐτοῦ δὲν εἶναι παρὰ ἀφελεῖς λογισμοί, διὰ τῶν ὁποίων «κλέπτομαι ἀπὸ δεξιά», ὅπως εἶπα καὶ σὲ ἄλλη περίπτωσι
- Ἐὰν ὁ ἠθικὸς μου βίος δὲν συνάδει ἢ καὶ ἀντιστρατεύεται τὸ κατὰ Χριστὸν ἠθος καὶ φρόνημα, τὰ ὁποῖα ὀφείλω νὰ φέρω ὄχι μόνον ὡς Ἱεροψάλτης ἢ Κληρικὸς, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀπλὸς πιστὸς, μέλος τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ, τῆς Ἐκκλησίας Του, αὐτονομοῦμαι⁹. Δὲν εἶναι εὐάρεστος στὸν Κύριο ὁ ὕμνος τῶν ἀμαρτωλῶν καὶ τῶν ἀσεβῶν.
- Πολὺ περισσότερο· ἐὰν διακατέχομαι ἀπὸ ἀπιστία, ἐὰν δὲν ἀναγνωρίζω τὸν Κύριο Ἰησοῦ Χριστὸ ὡς Σωτῆρα μου καὶ δὲν προσκυνῶ τὸν Ἅγιο Τριαδικὸ Θεό, ἀλλ' ἐντούτοις γιὰ λόγους βιοποριστικῶν ἢ ἀπλῶς καλλιτεχνικῶν, ἀρέσκομαι νὰ ψάλλω, αὐτονομοῦμαι.

Β'. Ἱστορικὴ Προσέγγιση

Στὴν δεύτερη αὐτὴ ἐνότητα θὰ παραθέσω μερικὰ μόνον ἱστορικὰ γεγονότα καὶ φαινόμενα τῆς Βυζαντινῆς καὶ μετα-Βυζαντινῆς Ψαλτικῆς Τέχνης, στὰ ὁποῖα μπορεῖ νὰ ἐπισημανθεῖ διάθεση αὐτονομήσεως ἢ ὀφείλονται σὲ αὐτονόμηση.

- Ἡ μετάβαση ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς ἀνωνύμου παραδόσεως ἐκκλησιαστικῶν μελῶν (γιὰ νὰ μὴν ἀποδίδεται δόξα στὸν μελοποιό) στὶς πρῶτες ἐπώνυμες μελοποιήσεις, ποὺ ἀνθολογοῦνται στὶς χειρόγραφες ἐκκλησιαστικὲς μουσικὲς πηγὲς κατὰ τοὺς ΙΒ' - ΙΓ' αἰῶνες, ἀποτελεῖ οὐσιαστικῶς φαινόμενο αὐτονομήσεως. Τὸ δόγμα «ἡ τέχνη γιὰ τὸν Κύριο»

9. Ἴσως μὴν ξεχνοῦμε, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ ἴδια ἠθικὴ μας ὀφείλει νὰ εἶναι ἐξαρτημένη ἀπὸ τὸν Κύριο. Ἕνας καθ' ὅλα ἔντιμος καὶ ἠθικὸς βίος αὐτονομημένος ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο, σὰν αὐτὸν τὸν ὁποῖο ἐπιζητεῖ ὁ ἀθεϊστικὸς Οὐμανισμὸς, ὄχι μόνον δὲν εἶναι εὐλογημένος, ἀλλὰ, πολὺ περισσότερο, εἶναι ἐφάμαρτος. «Πάν ὁ οὐκ ἐκ πίστεως ἀμαρτία ἐστίν», τονίζει καθαρὰ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Ρωμ. ιδ' 23). Ὅποιαδήποτε καλὴ πράξι πραγματοποιῶ ἀπὸ προσωπικὴ ἐπιθυμία καὶ γιὰ προσωπικὴ μου αὐτοϊκανοποίησι ὡς «κυνηγὸς τῆς χαρᾶς» καὶ ὄχι ἐπειδὴ ἀποτελεῖ θέλημα καὶ εὐδοκία τοῦ Ἁγίου Τριαδικοῦ Θεοῦ, ὄχι μόνον δὲν εἶναι εὐάρεστη στὸν Κύριο, ἀλλὰ εἶναι ἐφάμαρτος καὶ προκαλεῖ τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, διότι μιὰ τέτοια καλὴ πράξι γίνεται ἀπὸ φιλαντία. Τὸ κίνητρο καὶ ἐλατήριό της δὲν εἶναι ὁ Θεός, ἀλλὰ ἡ φιλαντία μου, σὲ ἄλλες δὲ περιπτώσεις ἐπιζητῶ τὴν καλλιέργεια τῆς ἀρετῆς ἀπὸ κενοδοξία. Ὅμως, ἡ ἀρετὴ ἔξω ἀπὸ τὸν Θεό, ἢ αὐτονομημένη ἀρετὴ, δὲν ἔχει καμμία ἀξία καί, πολὺ περισσότερο, ΔΕΝ ΣΩΖΕΙ.

ἐγκαταλείπεται, γιὰ νὰ παραχωρήσει τὴν θέση του στὸ δόγμα «ἡ τέχνη στὴν ὑπηρεσία τοῦ «ἐγώ»».

- Ἡ τεράστια ἄνθιση ποὺ γνωρίζει ἡ βυζαντινὴ μελοποιία τῆς ἀργῆς Καλοφωνικῆς τεχνοτροπίας εἶναι κι αὐτὴ, κατὰ προσωπικὴ ἐκτίμηση, φαινόμενο ἀκραίων διαστάσεων. Ὄταν, ἐπὶ παραδείγματι, ὀλόκληρος ὁ Ἀκάθιστος Ὑμνος μελοποιεῖται τὸν ΙΔ΄ αἰῶνα κατὰ τὸ λεγόμενο Μαθηματάρικο Γένος μελοποιίας, ὅπου ὁ κάθε Οἶκος τοῦ Ἀκαθίστου ἔχει χρονικὴ διάρκεια μέλους 30 - 60 λεπτῶν τῆς ὥρας, εἶναι ἀδύνατον νὰ ψαλῆ ὀλόκληρος, διότι κάτι τέτοιο ἀπαιτεῖ 12 - 24 ὥρες συνεχοῦς ψαλμοδύσεως. Ἀναρωτιέται κανεὶς, πρὸς τί αὐτὴ ἡ «ὑπερβολή»; Μήπως ἡ μελοποιητικὴ αὐτὴ τάση ἦταν ἀποτέλεσμα αὐτονομίσεως τῶν μελῶν ἀπὸ τὴν λατρευτικὴ πράξη καὶ ἀπέβλεπε στὴν ἐπίδειξη τῆς δεξιότητος τοῦ δημιουργοῦ, καὶ τὴν ἐπιβολὴ τοῦ κύρους του στοὺς ψαλτικοὺς κύκλους τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας;
- Κατὰ τὸν ΙΔ΄ καὶ κατὰ τὸ ἀ΄ ἡμισυ τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος, πρὸ τῆς Ἀλώσεως τῆς Πόλης, ἐμφανίζονται οἱ λεγόμενες «δεινές»¹⁰, δηλαδή, δυσκολώτατες μελοποιήσεις. Τὰ μουσικὰ φαινόμενα τῶν ἐπανειλημμένων μεταβολῶν τοῦ Γένους, τοῦ Ἦχου ἢ τοῦ Συστήματος καὶ τῶν ἐπαλλήλων «Παραχορδῶν», ποὺ καθιστοῦν τὶς μελοποιήσεις ἐξαιρετικῶς δύσκολες -σὲ κάποιες περιπτώσεις δυσεκτέλεστες- δὲν βάζουν σὲ ὑποψίες ὅτι τὸ κίνητρο τῶν μελοποιῶν δὲν ἦταν καὶ τόσο ἐκκλησιαστικό; Ἡ διάθεση, ὅμως, γιὰ προσωπικὴ διαφοροποίηση, ἐπίδειξη καὶ προβολὴ τῶν μελουργῶν ποὺ ἐπιλέγουν παρόμοιες τεχνικὲς δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ αὐτονομίση. Εἶναι ὡς νὰ λέγει κανεὶς, «δὲν μὲ ἀπασχολεῖ ἡ ἐκκλησιαστικότητά τοῦ μέλους, τὸ μόνον ποὺ ἐπιθυμῶ εἶναι νὰ ἀποδείξω πόσο μέγας θεωρητικὸς καὶ μελοποιὸς εἶμαι». Σημειωτέον τὸ φαινόμενο ὑπῆρξε πολὺ ἔντονο καὶ κατὰ τὸν Κ΄, κυρίως, αἰῶνα.
- Πολλὲς φορές, καὶ σὲ ἄλλες ἐργασίες μου, ἔχω ἀναφερθεῖ στὸ φαινόμενο τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος, ὅταν οἱ Πρωτοψάλτες τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ διδάσκαλοι τῆς Ψαλτικῆς, μὲ πρωτοπόρο τὸν Δανιὴλ Πρωτοψάλτη τῆς Μ.Χ.Ἐ., ἄρχισαν νὰ εἰσάγουν στὴν λατρεία τὰ λεγόμενα «σύμμικτα» μέλη, δηλαδή, μελοποιήσεις ἀνάμικτες μὲ στοιχεῖα κοσμικῆς μουσικῆς, ἀραβοπερσικῆς ἢ λαϊκῆς. Ἔγιναν, ἔτσι, οἱ πρωταί-

10. Βλ. σχετικῶς Στάθης, Γρ., Θ., «Συμπόσιον περὶ Βυζαντινῆς Μουσικῆς καὶ «Δεινὰ Θέσεις» καὶ «Ἐξήγησις» (Βιέννη, 4 - 11 Ὀκτωβρίου 1981)», στὸ περιοδικὸ Θεολογία, τόμος ΜΓ΄, τεύχος 3, Ἀθήνα 1982, σελ. 749 - 782.

τιοι μιᾶς πρωτοφανοῦς ἀλλοιώσεως τοῦ παραδοσιακοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μέλους, ἢ ὅποια ἀλλοίωση ταλανίζει μέχρι σήμερα ὀλόκληρη τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, διότι ἡ ποιότητα τῆς Ψαλτικῆς ἔχει σοβαρότατες ἐπιδράσεις στὴν Λατρεία, ὡς ἐκ τούτου καὶ στὴν πνευματικότητα τῆς λατρευοῦσης Κοινότητος. Ἐδῶ ἔχουμε μία καταφανέστατη αὐτονόμηση ἀπὸ τὰ παραδεδομένα, γιὰ τὴν ὅποια, ὅσο σεβασμὸ καὶ ἐὰν τρέφουμε πρὸς τὴν μνήμη τῶν ἀειμνήστων, κατὰ τὰ ἄλλα, διδασκάλων, δὲν μποροῦμε νὰ μὴ ἀναγνωρίσουμε τὴν ἀπόκλιση ποὺ προεκάλεσαν.

- Τὸ πράγμα γίνεται βαρύτερο, ἐὰν λάβουμε ὑπόψη τὶς σχετικὲς ἱστορικὲς μαρτυρίες (στὶς ὁποῖες δὲν θὰ παραπέμψω, διότι εἶναι πασίγνωστες στοὺς βυζαντινομουσικολογικοὺς κύκλους), σύμφωνα μὲ τὶς ὁποῖες οἱ ἐν λόγω διδάσκαλοι προέβησαν σὲ νεωτερισμοὺς καὶ ὡς πρὸς τὴν σημειογραφία τῆς Ψαλτικῆς, προκειμένου νὰ μποροῦν νὰ παραδίδουν μὲ τὴν «ἀναλυτικώτερη» αὐτὴ σημειογραφία τὶς προσωπικὲς τους μελοποιήσεις. Ἐχουμε, ἐπομένως, μία νέα αὐτονόμηση ὡς ἀναπόφευκτη συνέπεια τῆς προηγουμένης. Γιὰ νὰ γίνει αὐτὸ καλῶς ἀντιληπτὸ σὲ ἓνα μὴ μουσικολογικὸ ἀκροατήριο, ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ ἡ διευκρίνιση: Ἐπὶ ὀκτῶ σχεδὸν αἰῶνες οἱ βυζαντινοὶ καὶ μεταβυζαντινοὶ μελουργοὶ παραδίδουν τὰ ἔργα τους μὲ μία μουσικὴ σημειογραφία ποὺ διεσφάλιζε τὴν ἐκκλησιαστικότητα τῶν μελοποιήσεων, σημειογραφία τὴν ὅποια οὔτε ἡ τουρκοκρατία δὲν μπόρεσε νὰ ἀλλοιώσει καὶ τελικῶς, ἐμβολήθηκε ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φιλαυτία· ἐπομένως, αὐτονόμηση.
- Ἡ τραγικώτερη, πάντως, αὐτονόμηση ἐπέρχεται λίγο ἀργότερα, ὅταν στὶς ἀρχὲς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἐπινοεῖται ἡ λεγομένη Νέα Μέθοδος τοῦ Θεωρητικοῦ καὶ Πρακτικοῦ τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης. Ἀπὸ μουσικῆς πλευρᾶς, δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀμφισβητήσῃ, ὅτι πρόκειται γιὰ μέγα ἐθνικὸ καὶ ἐκκλησιαστικὸ ἐπίτευγμα, ἀπαραίτητο στὴν συγκεκριμένη καμπὴ τῆς χρονικῆς στιγμῆς, ὀλίγο πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Ὅμως, τὸ ἀδιαμφισβήτητο, πλέον, γεγονός, ὅτι τὸ θεωρητικὸ πλαίσιο τῆς Νέας Μεθόδου διαμορφώθηκε ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴ δυτικῶν μουσικοθεωρητικῶν δεδομένων, τὰ ὅποια, τελικῶς, ἀπεδείχθησαν ὅλως ξένα πρὸς τὴν ἀπὸ αἰῶνων θεωρητικὴ παράδοση τῆς Ψαλτικῆς ἀποτελεῖ ἀπὸ μόνου τοῦ ἓνα στοιχεῖο αὐτονομίσεως. Δὲν ἀμφισβητῶ τὶς προθέσεις ὑπῆρξαν βεβαιοτάτα εὐγενέστατες καὶ ἀγνότατες. Ἐκτιμῶ, μόνον, ὅτι ὁ μέγας ἐνθουσιασμὸς περὶ τοῦ νέου δὲν ἄφησε χωρὸ στὴν ἀρετὴ τῆς διακρίσεως (αὐτὴ χρειάζεται παντοῦ), ὥστε νὰ μπορέσουν οἱ θεωρητικοὶ τοῦ συστήματος νὰ προβλέψουν τὶς ὅποιες ἀρνητικὲς ἐπιπτώσεις

μπορούσαν να επιφέρουν -και ὄντως επέφεραν, τελικῶς- οἱ ἐπιλογές τους κυρίως, ἢ διάθεσή τους γιὰ αὐτονομίση ἀπὸ τὴν βυζαντινὴ καὶ μεταβυζαντινὴ παράδοση, ἢ ὅποια ἀπέπνεε καὶ ἐπὶ αἰῶνες διεσφάλιζε τὸ Ὁρθόδοξο λατρευτικὸ ἦθος.

Φαινόμενα αὐτονομήσεως στὴν ἱστορικὴ πορεία τῆς Ψαλτικῆς μπορῶ νὰ ἀπαριθμηθῶ καὶ ἄλλα πολλά. Πιὸ ἐπιγραμματικά, γιὰ τὴν συντομία, ὑπενθυμίζω καὶ τὰ ἐπόμενα:

- Οἱ Σχολές Ψαλτικῆς τοῦ βασιλέως Ὁθωνος καὶ τῶν λοιπῶν Βαυαρῶν ἡγεμόνων τῆς ἀπελευθερωμένης Ἑλλάδος, οἱ ὅποιοι ἐπέβαλαν ὡς λατρευτικὴ μουσικὴ τῶν Ὁρθοδόξων ναῶν τὴν δυτικὴ πολυφωνία.
- Οἱ ἀπόπειρες ἀντικαταστάσεως τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς παρασημαντικῆς μὲ ἄλλα σημειογραφικὰ συστήματα, ὅπως ἡ ἀλφαβητικὴ σημειογραφία τοῦ Ἀγαπίου Παλιέρμου καὶ ἡ ἀγκιστροειδῆς σημειογραφία τοῦ λεγομένου Λεσβίου Συστήματος (τοῦ μουσικοδιδασκάλου Γεωργίου τοῦ Λεσβίου) κατὰ τὸν 10^ο αἰῶνα, ἢ -ἀργότερα- τοῦ δυτικοῦ μουσικοῦ πενταγράμμου καὶ ἀκόμη πολὺ πρόσφατα ἢ πρόταση ἀριθμητικοῦ συστήματος ἀπὸ ἐξέχοντα, μακαριστὸ πλέον, Πρωτοψάλτη καὶ μουσικοδιδάσκαλο.

Θὰ σταματήσω ἐδῶ, διότι κινδυνεύω, ἀντὶ ἀπλῆς ἐπιστημονικῆς παρατηρήσεως καὶ καταγραφῆς τῶν γεγονότων, νὰ ἐκπέσω σὲ φοβερὴν κατὰ κριση ζώντων καὶ κεκοιμημένων πατέρων καὶ ἀδελφῶν, οἱ ὅποιοι πολλὰ προσέφεραν στὴν Ψαλτικὴ Τέχνη καὶ στοὺς ὁποίους -εἶμαι βέβαιος- θὰ χάρισε ὁ Κύριος μετάνοια γιὰ τὰ πολλὰ καλὰ τους, σὲ ἀντίθεση μὲ ἐμένα, ποὺ ἔχω θράσος νὰ κρίνω «δεδικαιωμένους ἀποθανόντας». Ἀρμόζει ἄριστα στὴν περίπτωσή μου ὁ ἐξῆς λόγος τοῦ Ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Ἐφραίμ τοῦ Σύρου: «Διὰ τὸν τῆς ὑπακοῆς καρπὸν λαλήσω αἰσχύνομαι δέ. Ἐὰν ἄρξωμαι ὑμῖν συμβουλεύειν, ἐμαυτὸν κατακρίνω καὶ ἐὰν ἄρξωμαι ἐτέρους διελέγχειν, ἐμαυτοῦ κατηγορῶ. Εἰκότως γὰρ κἀμοὶ ῥηθήσεται τὸ τοῦ Σωτῆρος λόγιον «Ἰατρέ, θεράπευσον σεαυτόν.» Ἀλλὰ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ τῶν ἀπάντων εἶρηκε «Πάντα ὅσα ἂν λέγωσι ὑμῖν ποιεῖν, ποιεῖτε κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε.» Διὸ εἰ καὶ ἐγὼ ἀκάθαρτος τυγχάνω, ἀλλὰ ὀρθῶς συμβουλεύειν ἐπίσταμαι.»¹¹

11. Ἀπὸ τὸν «Περὶ Ἀρετῶν καὶ κακιῶν λόγον» τοῦ Ὁσίου Ἐφραίμ τοῦ Σύρου. Βλ. Ὁσίον Ἐφραίμ τοῦ Σύρου, Ἔργα. Εἰσαγωγή - κείμενο - μετάφραση - σχόλια, Κωνσταντίνου Γ. Φρατζολᾶ φιλολόγου, τόμος Α', 2^η ἐκδοση, συμπληρωμένη, Θεσσαλονίκη 1995, ἐκδόσεις «Τὸ περιβόλι τῆς Παναγίας», σελ. 38 - 39.

Ἄντὶ Ἐπιλόγου

Θὰ ὀδεύσω, πλέον, πρὸς ὀλοκλήρωση τῆς ἀνακοινώσεώς μου, ὄχι μὲ δικὰ μου συμπεράσματα. Ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ μεταφέρω τὴν σαφέστατη περὶ αὐτονομίσεως σύνοψη τοῦ π. Dominique Beaufils¹²: «Ἔστι, «διωγμένος» ἀπὸ τὸν παράδεισο ἀπὸ δική του ἐπιλογή... ὁ ἄνθρωπος βρῖσκεται περικλειστος σ' ἓναν τρισδιάστατο χῶρο, σ' ἓνα χῶρο κλειστὸ μέσα στὸν ὁποῖον τὸν φυλάκισε ἢ ἐπιθυμία του νὰ αὐτονομηθεῖ, δὲν μπορεῖ ὅμως μὲ τὴν αὐτονομία του νὰ βγεῖ ἀπὸ αὐτόν. Τὸ ψέμα τοῦ πονηροῦ τοῦ εἶχε προτείνει νὰ γίνεῖ «ὡς» θεός. Στὴν πραγματικότητα ἔγινε πραγματικὸς ἐγκλειστος μέσα στὸ χῶρο ποὺ τὸν χωρίζει ἀπὸ τὴ βασιλεία, στὴν ὁποία δὲν μπορεῖ πλέον νὰ ἐπιστρέψει...» Ὁ ἐγκλωβισμὸς αὐτὸς ἔχει ἐπιπτώσεις σὲ ὅλες τὶς διαστάσεις τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἀκόμη καὶ σὲ ἐκείνες ποὺ θὰ περιμένε κανεὶς νὰ ἔχουν ἐξαγιασθεῖ καὶ ἐλευθερωθεῖ, ὅπως εἶναι ἡ θεία Λατρεία καὶ ἡ διακονία λατρευτικῶν τεχνῶν, ὅπως ἡ Ψαλμωδία. Ἐντούτοις, ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας διαψεύδει κάθε ἐλπίδα. Ἴδου πώς:

Ὁ ἐκ Κρήτης μεταβυζαντινὸς μελουργὸς Ἀκάκιος Χαλκεόπουλος (α' ἡμισυ ἸΣΤ' αἰῶνος) σὲ αὐτόγραφό του μουσικὸ κώδικα (σήμερα ὁ Ἐ.Β.Ἐ. 917), παραδίδει ἓνα τριμερὲς ποίημά του, στὸ πρῶτο μέρος τοῦ ὁποίου περιγράφει ἐμμέτρως τὴν κατάσταση ποὺ ἐπικρατεῖ στὴν Ψαλτικὴ τῆς ἐποχῆς του καὶ πῶς ὁ ψάλτης τοῦ ἸΣΤ' αἰῶνος μαστιζόταν ἀπὸ πάθη: Τὸ μεταφέρω ἐδῶ ἀπὸ τὴν διδακτορικὴ διατριβὴ τῆς Εὐαγγελίας Σπυράκου¹³: Ὁ Ψάλτης, λέει, πρέπει «... νὰ ψάλλῃ

- » σεμνά, ν' ἀρέσῃ τοῦ Θεοῦ· καὶ διπλασμὸ μὴ βάλῃ,
- » νὰ ἀναγκάζῃ τὴ φωνή, τάχα νὰ τὸν πενέσουν,
- » καὶ μὲ χαρὰ καὶ ἡδονὴ ψάλλει, νὰ τὸν καλέσουν·
- » καὶ ἄλλον περισσότερο· πάσχει νὰ ταπεινώσῃ
- » τὸν ψάλτην τοῦ ἄλλοῦ Χοροῦ, θέλῃ νὰ τὸν μερώσῃ,
- » μὲ ψαλτικὴ πολεμικὴ τὸν πόλεμον νὰ δώσῃ,
- » ν' ἀποφανῆ καλύτερος· στὰ βάθη νὰ τὸν χῶσῃ.
- » Κι οἱ ψάλτες νά 'ναι φθονεροί· νὰ ἔχουνε τὴ ζήλεια,
- » ὄντε νὰ ψάλλῃ ὁ Χορὸς κάμνουν τὴν ἐμιλεία.

12. Ὁ.π., σελ. 60.

13. Σπυράκου Εὐαγγελίας, Χ., «Οἱ διαμορφωμένες ἀντιλήψεις γιὰ τοὺς Χοροὺς Ψαλτῶν», Α' Κεφάλαιο τοῦ Α' Μέρους τῆς διδακτορικῆς διατριβῆς, *Οἱ Χοροὶ τῶν Ψαλτῶν κατὰ τὴν Βυζαντινὴ Παράδοση*, ἔκδοση τοῦ Ἰδρύματος Βυζαντινῆς Μουσικολογίας τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐκδότης ὁ Γρηγόριος Θ. Στάθης, σειρὰ «Μελέται - 14», Ἀθήνα 2008, σελ. 131, καὶ ἐξῆς.

- » Καὶ νὰ τ' ἀκούγουν δὲν ποροῦν, διὰ τὴν μελωδία,
 » καὶ σφάζει τοὺς ἀληθινὰ μέσα εἰς τὴν καρδιά.
 » Καὶ δείχνουσί το πῶς γελοῦ, καὶ μέσα νὰ τοὺς καίγη,
 » νὰ πρίσκειται καὶ ἡ χολὴ καὶ τὸ συκώτι φλέγη...»

Εἶναι, πράγματι, δυστυχῆς ἡ διαπίστωση, ὅτι τὸ συγκεκριμένο ποίημα θὰ μπορούσε νὰ ἔχει γραφεῖ σήμερα. Καθρεφτίζει πεντακάθαρα τὴν σύγχρονη ψαλτική κατάσταση. Ἀλλά, τὸ πρόβλημα ὑφίσταται καὶ πρὸ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, καὶ σὲ ὅλες τὶς ἐποχές, ὅπως θὰ δοῦμε εὐθύς ἀμέσως. Τὰ ἐπόμενα ἀποκαρδιωτικά γεγονότα, πὸν διασώζει ἡ ἱστορία¹⁴, διεδραματίστηκαν καὶ αὐτὰ στὴν Κρήτη, στὸν Χάνδακα (σημερινὸ Ἡράκλειο), περὶ τὸ ἔτος 1418.

Ὁ Ἰωάννης Λάσκαρης, Πηγωνίτης ἢ Συρπαγάνος, ὁ Καλομισίδης γεννήθηκε λίγο μετὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΔ' αἰῶνος στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ φαίνεται ὅτι ἦταν προσωπικότητα γνωστὴ καὶ ἀρεστὴ τόσο στὸν Αὐτοκράτορα Μανουὴλ Β' τὸν Παλαιολόγο ὅσο καὶ στὸν Πατριάρχη Ἰωσήφ Β', χαίρων τῆς ἐκτιμῆσεως αὐτῶν. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ ἐστάλη στὸν Χάνδακα, γιὰ νὰ στηρίξει τὴν Ὁρθόδοξη Κοινότητα, ὅπου ἐγκατεστάθηκε, ἴδρυσε Σχολὴ Ψαλτικῆς, ἐδίδασκε καὶ ἔψαλλε. Ὅμως, τὰ ὑπόλοιπα θὰ μᾶς τὰ διηγηθεῖ ὁ ὁ Μ. Μανούσακας:

«Ὁ Λάσκαρης, φέρων ἐπιφανοῦς βυζαντινοῦ οἴκου ὄνομα, θὰ ἦτο βεβαίως, εἰς τὰ ὄμματα τοῦ ὀρθοδόξου ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κρήτης, ὁ ἐπίλεκτος ἐκπρόσωπος τῆς ψαλτικῆς τέχνης τοῦ Βυζαντίου, ἀρρήκτως συνδεδεμένης μετὰ τῆς ὀρθοδοξίας. Ἦτο λοιπὸν φυσικὸν νὰ τυγχάνη γενικῆς ἀναγνωρίσεως καὶ τιμῆς καὶ νὰ προσκαλῆται συχνάκις... ἵνα ψάλλῃ εἰς κηδεῖας ἢ μνημόσυνα. Τοῦτο ὅμως ἀπήρесе προφανῶς εἰς τὸν πρωτοψάλτην τοῦ Χάνδακος, διιδόντα εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Λάσκαρη οὐδὲν εὐκαταφρόνητον ἀνταγωνιστήν. Προστριβαὶ δὲν ἐβράδυναν νὰ δημιουργηθοῦν μετὰ τῶν δύο ἀνδρῶν, ἐκπροσώπων δύο ἀντιμαχομένων κόσμων... Φαίνεται ὅτι, ὁσάκις συνέπιπτε νὰ προσκληθῆ ταυτοχρόνως μετὰ τοῦ Λάσκαρη καὶ ὁ πρωτοψάλτης εἰς τὴν αὐτὴν ἀκολουθίαν, ἡ σύγκρισις τοῦ ἐμπείρου καὶ ἐπιβλητικοῦ Κωνσταντινουπολίτου μου-

14. Ὁ ἐρανισμὸς τῶν στοιχείων ἀπὸ τὸ λήμμα «Ἰωάννης Λάσκαρης, Πηγωνίτης ἢ Συρπαγάνος, ὁ Καλομισίδης», τοῦ Ἀχ. Γ. Χαλδαιάκη, στὴν Μεγάλῃ Ὁρθόδοξῃ Χριστιανικῇ Ἐγκυκλοπαίδειᾳ (Στρατηγικῆς Ἐκδόσεις, τόμος Ι', σελ. 239 - 241), ὁ ὁποῖος παραπέμπει στὸν Μ. Ἰ. Μανούσακα, «Μέτρα τῆς Βενετίας ἐναντι τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπιρροῆς τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως κατ' ἀνέκδοτα βενετικά ἐγγράφα (1418 - 1419)», ΕΕΒΣ 30 (1960 - 1961) 87 - 94, 102 - 127.

σικοδιδασκάλου μετὰ τοῦ ἐγγχωρίου ἡμιμαθοῦς πρωτοψάλτου ἦτο συντριπτικὴ διὰ τὸν τελευταῖον...».

Λεπτομέρειες ἵστορεῖ ἐν συνεχείᾳ ὁ Χαλδαιάκης βάσει τῆς δικογραφίας, ποὺ ἀνακάλυψε στὰ κρατικὰ ἀρχεῖα τῆς Βενετίας ὁ Μ. Μανούσακας, ἡ ὁποία «περιλαμβάνει 13 ἔγγραφα, συγκεκριμένα τὴ μὴνυση τοῦ Ἐμμανουὴλ Σάβιου κατὰ τοῦ Ἰωάννη Λάσκαρη..., τὴν ἀπολογία τοῦ Λάσκαρη... καὶ τέλος τὴ δουκικὴ ἀπόφαση καταδίκης τοῦ Λάσκαρη καὶ ἀπέλασῆς του ἀπὸ τὴν Κρήτη...». Συνέβη, λοιπόν, «τὴν Πέμπτη 6 Ὀκτωβρίου 1418, κατὰ τὴν τέλεση ἐνὸς μνημοσύνου στὸν ναὸ τῆς Βηθλεὲμ στὸν Χάνδακα... ἕνα ἐπεισόδιο μὲ πρωταγωνιστὲς τὸν ἐν λόγῳ Ἰωάννη Λάσκαρη καὶ τὸν πρωτοψάλτη Χάνδακα Ἐμμανουὴλ Σάβιο...». Σύμφωνα μὲ τὴν καταδικαστικὴ γιὰ τὸν Λάσκαρη ἀπόφαση τῶν βενετικῶν ἀρχῶν, «ὁ πρωτοψάλτης τῶν Ἑλλήνων Ἐμμανουὴλ Σάβιος κατήγγειλεν εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς Κρήτης ὅτι ὁ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐλθὼν Ἰωάννης Λάσκαρης πολλάκις ὑβρίζει αὐτόν, τὸν πρωτοπαπὰν καὶ τοὺς ἱερεῖς κατὰ τὰς τελουμένας κηδεῖας, τὰ μνημόσυνα κλπ. καὶ γίνεται πρόξενος σκανδάλων παρὰ τῷ ἐκκλησιαζομένῳ λαῷ. Οὕτω καὶ τῆ 6^η τοῦ μηνός, εἰς μνημόσνον τελούμενον ἐν Βηθλεὲμ, ἐδημιουργήθησαν σκάνδαλα ἐκ τῆς ὑπεροψίας τοῦ εἰρημένου Ἰωάννου, ὅστις, ἐπιδεικτικῶς ἱστάμενος παρὰ τὸν πρωτοψάλτην, προσέλαβεν αὐτὸν εἰς τὴν ψαλμωδίαν καὶ ἀντεποιεῖτο τὴν ἐξουσίαν του... Ὁ Λάσκαρης, δι' ὑβριστικῶν λόγων ἐπετέθη κατὰ τοῦ πρωτοψάλτου καὶ ἠπειλήσεν ὅτι θὰ τὸν φονεύσῃ, ἐπειδὴ τηρεῖ τὰ νόμιμα τῶν Λατίνων, εἶπε δὲ περὶ ἑαυτοῦ ὅτι διορίσθη ψάλτης ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου καὶ ἔχει παρ' αὐτοῦ τὴν ἄδειαν νὰ ψάλλῃ πανταχοῦ, ἐχαρρακτήρισε τὸν πρωτοψάλτην ὡς ὑπηρέτην τῆς ἐξουσίας, καλαθοπλέκτην, ἀσεβῆ, ἀλιτήριον καὶ καθύβρισε τὸν διορίσαντα αὐτὸν ὡς πρωτοψάλτην, τοῦθ' ὅπερ στρέφεται κατὰ τῆς τιμῆς τοῦ βενετικοῦ κράτους. Αἱ ἀρχαὶ τῆς Κρήτης, ἀφοῦ ἤκουσαν ἀμφοτέρω τὰ μέρη..., ἀπεφάσισαν τὴν διηνεκὴ ἐξορίαν τοῦ Ἰωάννου Λάσκαρη ἐντὸς ὅκτῳ ἡμερῶν...»

Γιὰ ὅποιον βιώνει ἢ γνωρίζει καλὰ τὰ πράγματα στὸν συντεχνιακὸ χῶρο τῆς Ψαλτικῆς, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἀναγνωρίσει στὸ ἀνωτέρω ποίημα καὶ στὰ γεγονότα τοῦ Χάνδακος τὸν αἰώνιο καὶ σταθερὸ ἐγκλωβισμό μας στὴν αὐτονομημένη μας βιωτὴ καὶ περιπλάνηση, ἀκόμη καὶ στὸ πεδίο τῆς ἀσκήσεως τῆς ἱερᾶς Ψαλμωδίας. Ὅμως, στὴν ἐποχὴ τῆς Χάριτος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μπορεῖ νὰ ξεφύγει κανεὶς ἀπὸ τὸν ἐγκλωβισμό στὴν αὐτονομημένη ὑπαρξή. Ἔχουμε τὰ ἀναρίθμητα παραδείγματα τῶν Ἁγίων, οἱ ὁποῖοι πρὶν ἀπὸ ἐμᾶς τὸ κατάφεραν. Τὴν «συνταγὴ» δίνει μὲ

δὺ λόγους τοῦ ὁ θαυματουργὸς Ἅγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως¹⁵, ὁ καὶ προστάτης τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησιαστικῆς Ἐκπαιδεύσεως, στὸν Ὅποιο ἔχει ἀφιερωθεῖ τὸ παρὸν Συνέδριο καὶ ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ Ὅποιου διοργανώθηκε. Ἴδου ὁ δρόμος:

«Ἀποταγὴ λοιπὸν ἀπὸ τῶν πονηρῶν, ἀποστροφὴ πρὸς τὴν ἁμαρτίαν καὶ ἀμετάπτωτος θέλησις πρὸς ἀκολουθίαν τοῦ Κυρίου, πρὸς εὐρεσιν τῆς ἀληθοῦς ἐλευθερίας, γινόμεθα δὲ ἀκόλουθοι συνταυτίζοντες τὴν θέλησιν ἡμῶν πρὸς τὴν θέλησιν τοῦ Κυρίου, οὕτως ὥστε ἐνεργοῦντες νὰ ποιῶμεν οὐχὶ τὸ θέλημα ἡμέτερον, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, νὰ ζῶμεν δὲ οὐχὶ πλέον ἡμεῖς, νὰ ζῆ δὲ ἐν ἡμῖν ὁ Χριστός, ὡς ὁ Παῦλος ἔλεγε... διότι τοιαύτη ἀκολουθία ἀρμόζει εἰς λογικὰ ὄντα. Ἀνάγκη ἄρα τὸ πνεῦμα ἡμῶν νὰ παρακολουθῆ τῷ πνεύματι τοῦ Κυρίου καὶ ἡ θέλησις ἡμῶν νὰ ἐπηται τῇ θελήσει τοῦ Κυρίου οὕτω δὲ ποιῶντες γινόμεθα ἀληθεῖς αὐτοῦ ἀκόλουθοι καὶ βαδίζομεν ἀπροσκόπτως τὴν ὁδὸν τῆς ἐλευθερίας, ἥτις ἐστὶ καὶ ἡ ὁδὸς τῆς σωτηρίας.»



15. Ἀπὸ τὸν Λόγο τοῦ «Περὶ τῆς Ἀληθοῦς Ἐλευθερίας καὶ τῆς Σχέσεως αὐτῆς πρὸς τὴν Ἠθικὴν Ἐλευθερίαν, Μέρος Δεύτερον, Τίνι τρόπῳ δυνάμεθα νὰ διαμείνομεν ἐλεύθεροι», ἀπὸ τὸ ἔργον: *Νεκταρίου Κεφαλᾶ Μητροπολίτου Πενταπόλεως, Ἄπαντα*, τόμος Α', εἰσαγωγή, ἐπιμέλεια κειμένων, σχόλια, εὑρετήρια, Δημήτριος Β. Γόνης, ἔκδοσις Β' τῆς Ἱεραῆς Μονῆς Ἁγίας Τριάδος (Ἀγ. Νεκταρίου) Αἰγίνης, Ἀθῆναι 2010, σελ. 120 - 121.